

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Socialinės pedagogikos magistratūros studijų programa
(specializacija – soc. darbo organizavimas)

Dalė Eidokaitienė

**SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ UGDYMO(-SI) GALIMYBĖS VAIKAMS
AUGANTIEMS SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMOSE**
Magistro darbas

*Magistro darbo vadovas:
doc. dr. Darius Gerulaitis*

2012

Magistro darbo santrauka

Darbe atlikta teorinė vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose, mikro ir makro veiksmų, darančių poveikį socialinių įgūdžių ugdyme(si) analizė.

Taikant kokybinį metodą, buvo identifikuotas socialinių įgūdžių poreikis vaikams, augantiems socialinės rizikos šeimose.

Taikant veiklos tyrimą, buvo įgyvendinta socialinių įgūdžių ugdymo(si) programa.

Taikant turinio analizės metodą, buvo atskleistos socialinių įgūdžių ugdymo(si) galimybės per socialinių įgūdžių ugdymo programą.

Socialinių įgūdžių ugdymo programoje dalyvavo 12 vaikų, kurie auga socialinės rizikos šeimose. Visi programos dalyviai lanko Carito vaikų dienos užimtumo centrą.

Kokybinio tyrimo apklausoje dalyvavo 10 respondentų- ekspertų. Šie asmenys pasirinkti todėl, kad jie geriausiai galėjo apibūdinti tyrime dalyvaujančių vaikų turimus socialinius įgūdžius.

Svarbiausios išvados

1. Nustatyta, kad socialinės rizikos šeima, tai šeima, kurioje vyrauja įvairios priklausomybės: nesaikingas alkoholio vartojimas, narkomanija ir kita. Dažnai šeima įrašoma į socialinės rizikos šeimų apskaitą yra įrašoma dėl nemokėjimo ar nesugebėjimo teisingai pasirūpinti vaiku, taip pat labai aktuali problema yra nedarbas ir skurdas, bei neteisingas paramos naudojimas, t. y. pinigai yra išleidžiami ne vaiko, o tėvų reikmėms.

Vaikas auga socialinės rizikos šeimoje, nukenčia labiausiai iš visų šeimos narių- jis tampa uždaras, nepasitikintis savimi, nežino ir netiki, kad gali būti mylimas ir daugelis kitų blogybių, kurios išlieka visą likusį gyvenimą.

Mokslinės literatūros analizės metu paaiškėjo, kad socialiniai įgūdžiai tai gebėjimai, kurie suteikia galimybę sugyventi su kitais asmenimis ir jų grupėmis, gebėti bendrauti ir bendradarbiauti.

2. Taikant kokybinį metodą (ekspertų apklausas), identifikuotas tam tikrų socialinių įgūdžių poreikis vaikams, augantiems socialinės rizikos šeimose. Tai yra: elgesio klasėje, bendravimo, jausmų suvokimo, savęs pažinimo, savikontrolės ir streso įveikimo įgūdžiai bei bendravimas.

Identifikavus socialinių įgūdžių aktualumą, sukurta ir taikyta socialinių įgūdžių ugdymo(si) programa – veiklos tyrimas.

3. Taikant turinio analizės metodą, remiantis pačių vaikų ir ekspertų apklausomis, atskleisti socialinių įgūdžių ugdymo(si) programos trūkumai ir galimybės. Identifikuotos šios vaikų vertinimų kategorijos: “Išmokti nauji žaidimai, darbo, užimtumo ir laisvalaikio su draugais leidimo formos”; “Įgyti svarbiausi socialiniai įgūdžiai: pykčio atpažinimas ir valdymas, verbalinis ir neverbalinis

bendravimas, jausmų atpažinimas ir tinkamas jo išreiškimas, įgytos žinios apie narkotines medžiagas, įgytos žinios, kurios reikalingos draugystei, įgyti gebėjimai savęs vertinimui”; “Programos dalyvių teigiami programos vedimo, programos vedėjo ir materialaus atlygio vertinimai”; ” Programos dalyvių subjektyvi kritika dėl programos dalyvių, veiklos aptarimo ir užsiėmimų lauke stoko”.

Ekspertai patvirtino socialinių įgūdžių ugdymo programos poveikį, atlikdami pakartotiną vaikų lygio vertinimą. Labiausiai pakito, ekspertų duomenimis, savikontrolės įgūdžiai, elgesys klasėje, bendravimo įgūdžiai, kiek mažesnis pagerėjimas įvyko savęs pažinimo, jausmų suvokimo ir streso įveikimo įgūdžiuose.

Esminiai žodžiai: socialinės rizikos šeima, socialinės rizikos šeimoje augantis vaikas, socialiniai įgūdžiai, socialinis pedagogas.

TURINYS

Magistro darbo santrauka.....	3
Įvadas.....	5
1. ŠEIMOS KONCEPCIJOS SAŠAJOS SU UGDYMO TEORIJOMIS.....	9
1.1 Šeima kaip sistema, sistemų teorijos aspektu.....	9
1.2 Socialinės rizikos šeimų samprata ir jose augančių vaikų bruožai.....	11
1.3 Šeimos vaidmuo vaiko socialinių įgūdžių ugdyme.....	17
2. SOCIALINIO PEDAGOGO VAIDMUO VAIKO SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ UGDYMO PROCESĖ.....	21
2.1 Socialinio pedagogo veiklos funkcijos ir principai.....	21
2.2 Socialinio pedagogo veikla ugdant vaiko socialinius įgūdžius.....	26
3. SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ UGDYMO/SI GALIMYBĖS VAIKAMS AUGANTIEMS SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMOSE.....	30
3.1 Tyrimo metodologija.....	30
3.2 Tyrimo imtis.....	31
3.3 Socialinių įgūdžių ugdymo(si) ir vertinimo tyrimo rezultatai.....	32
3.3.1 Socialinių įgūdžių ugdymo(si) programos (veiklos tyrimo) taikymas.....	32
3.3.2 Subjektyvūs vaikų socialinių įgūdžių ugdymo(si) programos vertinimai.....	36
3.3.3 Ekspertiniai vaikų socialinių įgūdžių pokyčių vertinimai.....	47
3.3.4 Vaikų ir ekspertų socialinių įgūdžių ugdymo(si) programos vertinimų apibendrinimas.....	49
Išvados.....	50
Rekomendacijos.....	52
Literatūra.....	53
Summary.....	58
Priedai.....	60

Įvadas

Mokslinė problema ir tyrimo aktualumas

Kiekvienas vaikas turi teisę būti laimingas. XXI a. įpareigoja suaugusius šią vaikų teisę paversti ir suaugusiųjų pareiga. Svarbiausia sąlyga – suaugusiųjų siekis padėti vaikui pereiti labai svarbų gyvenimo periodą – vaikystę ir paauglystę. Šio gyvenimo periodai yra svarbiausi gyvenimo tarpsniai, kai susiformuoja vaiko požiūris į gyvenimą, jo nuostatas bei vertybes.

Valstybinė Švietimo strategija 2003 – 2012 metų nuostatuose, užtikrinančiuose švietimo plėtros prieinamumą, tęstinumą ir socialinį teisingumą, pabrėžiamas kryptingas pedagoginės, kultūrinės paramos vaidmuo visoms socialinės rizikos šeimoms, kurios augina vaikus.

Socialinės rizikos šeimų vaikai neretai patiria skurdą, fizinį ir/arba emocinį smurtą, nepriežiūrą. Dažnai tokie vaikai neturi galimybių įgyti visuomenėje priimtinių socialinių įgūdžių. Biologinių tėvų apleisti vaikai patiria psichologinių traumų, kurios turi įtakos formuojantis pasaulėžiūrai. Kitaip sakant, socialinės rizikos šeimose nesudaroma fizinė, emocinė ir psichologinė aplinka, reikalinga sveikam vaiko vystimuisi.

Vaikams augantiems šiose šeimose reikalingas išskirtinis dėmesys bei rūpestis, todėl socialiniai pedagogai, kurie dirba ugdymo įstaigose, padeda šiems vaikams spręsti socialinio pobūdžio problemas, kurios kyla dėl įvairių priežasčių. (Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, 2003).

Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose (2003) pristatoma išsilavinimo samprata ir tikslai: išsilavinimas apima ne vien žinias, mokėjimus, bei įgūdžius, bet ir bendruosius gebėjimus, nuostatas bei tam tikrą socializacijos laipsnį. Daug dėmesio yra skiriama bendrųjų gebėjimų ugdymui: asmeniniai gebėjimai, komunikaciniai, socialiniai, problemų sprendimo, darbiniai ir veiklos gebėjimai, kuriems pagal Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus priskiriami universalūs gyvenimiški gebėjimai, kurie leidžia asmeniui sėkmingai mokytis ir yra svarbūs asmenybės brendimui.

Anot Linkaitytės, Daukšytės (2003) šie gebėjimai yra tapatūs socialiniams įgūdžiams ir gebėjimams, kurių dėka asmuo geba integruotis visuomenėje.

Vaiko socializacija vyksta natūraliu būdu. Šiame procese gali vykti ir „savi“ reiškiniai, kurių priežastys yra pačiame individe, arba tokioje institucijoje, kuri nesugeba padaryti poveikio jaunam žmogui formuotis. Jei tėvai yra socialinės rizikos asmenys, vaikui trūksta pozityvaus šeimos poveikio, dėl to sutrinka sklandus vaiko įsijungimas į socialinę aplinką. Tokiu atveju reikalingas socialinis pedagogas, kaip specialistas, kuris suteikia specialiąją pagalbą (Leliūgienė, 2002).

Siekiant užtikrinti socialinių problemų sprendimą mokykloje pasitelkiama vaiko šeimos pagalba. Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo svarbą įrodo ir ugdymo procesas, nes šias dvi institucijas jungia tas pats ugdymo objektas- vaikas. Dirbant kartu, daromas poveikis vaikui, vykdomas teikiamos socialinės pagalbos tikslingumas, užmezgami ryšiai tarp ugdytinio ir socialinės aplinkos, humanizuojama vaiko socialinė ir edukacinė aplinka, tokiu būdu vaikas geriau adaptuojasi visuomenėje. Tačiau visiškai kitokia situacija, jei vaikas auga socialinės rizikos šeimoje. Tuomet socialinis pedagogas, bendradarbiaudamas su socialiniais darbuotojais, dirbančiais su socialinės rizikos šeimomis, sprendžia vaiko socialines, socializacijos bei socialinių įgūdžių problemas. Tokiu atveju mokykla mažai gali remtis tėvų nuomone, nes dažniausiai šeima slepia visas esamas problemas tam, kad niekas nesužinotų tikros vaiko šeimos situacijos ir neatkreiptų į save dėmesio.

2011 metais Lietuvoje gyveno 3244601 gyventojai, iš jų 610,7 tūkstančio vaikų. Statistiniais duomenimis 2011 metais vaikų teisių apsaugos tarnybų apskaitoje buvo įrašyta 10,9 tūkstančio socialinės rizikos šeimų, jose augo 23,3 tūkstančio vaikų. (Lietuvos statistikos departamentas). Lyginant su 2010 m. tokių šeimų skaičius sumažėjo 0.2 tūkstančio, jose augančių vaikų- 0,9 tūkstančio. Šie skaičiai parodo, kad šioms šeimoms yra skiriamas nemenkas dėmesys, tačiau taip pat labai svarbu suprasti kaip gerinti pagalbos teikimą šioms šeimoms ir jose augantiems vaikams, kadangi vaikai – tai būsimieji socialinio veiksmo dalyviai ir nuo jiems skiriamo dėmesio priklausys ateities visuomenė, valstybė ir jos perspektyvos.

Tyrimo mokslinis aktualumas. Socialinės rizikos šeimas ir jose augančius vaikus išskyrė, kaip įvairių tyrimų objektą Žukauskienė (1999). Ji teigia, kad vaikai augdami šiose šeimose susiduria su daugeliu rūšių rizikomis, todėl yra labiau linkę į asocialią elgseną.

Girdzijauskienė ir Šimelionienė (1996) tyrė socialinių įgūdžių lavinimą pradinėje mokykloje. Leliūgienė (2002) analizavo socialinės rizikos šeimų auginamų vaikų problemas. Ji teigia, kad socialinių įgūdžių stoka nulemia menką vaikų adaptaciją ir daro neigiamą įtaką besiformuojančiai asmenybei. Šniras, Malinauskas (2006) teigia, kad socialinių stoka atsiliepia mokinių sportinėje veikloje. Mokiniai, kurie turi menkesnius socialinius įgūdžius, pasiekia žemesnius sportinius rezultatus.

Socialinius įgūdžius analizavo Gailienė (1996), Grakauskaitė, Kropaitė (2004). Jos teigia, kad socialiniai įgūdžiai suteikia galimybę adaptuotis kasdieniniuose gyvenimo pasikeitimuose. Socialinių įgūdžių įvaldymas turi įtakos gyvenimo stresams, sunkumams ir konfliktinių situacijų įveikimui.

Anot Vosylienės (2009), socialiniai įgūdžiai pasireiškia per verbalinį ir neverbalinį elgesį, kuris atitinka visuomeninio elgesio standartus. Pasak Šniro (1995) socialiniai įgūdžiai- tai

gebėjimas sąveikauti su aplinkiniais socialiai priimtinais būdais. Bulotaitė (1996), teigia, kad socialinių įgūdžių lavinimas turi didžiulę įtaką dirbant prevencinį darbą.

Barkauskaitė, Vasiliauskas, Gaigalienė, Indrašienė, Prakapas, Survutaitė, Rimkevičienė, Guoba, (2003) tyrimo metu išsiaiškino, kad viena iš nesėkmingo mokinių mokymosi priežasčių yra socialinių įgūdžių stoka.

Taigi, minėti autoriai atkreipia dėmesį, kad norint ugdyti socialinę kompetenciją, pirmiausiai reikia lavinti vaikų socialinius įgūdžius.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinių įgūdžių ugdymas padeda užmegzti ir išlaikyti tarpasmeninius santykius, tinkamai paprašyti pagalbos, išsakyti jausmus, apginti savo nuomonę, efektyviai spręsti konfliktines situacijas, atsispirti neigiamiems veiksniams.

Tyrimo problema ir aktualumas leidžia iškelti tokius probleminius klausimus: *Kokie socialiniai įgūdžiai yra aktualūs ir labiausiai reikalingi vaikams, augantiems socialinės rizikos šeimose? Kokios yra galimybės šiuos įgūdžius ugdyti taikant sukurta programą? Ar socialinių įgūdžių ugdymo programa padės ugdyti(s) vaikų socialinius įgūdžius?*

Tyrimo objektas: socialinių įgūdžių vaikams, augantiems socialinės rizikos šeimose, ugdymas taikant socialinių įgūdžių ugdymosi programą bei jos poveikio vertinimas.

Tyrimo tikslas- taikant socialinių įgūdžių ugdymosi programą, ugdyti socialinius įgūdžius vaikams, augantiems socialinės rizikos šeimose bei atskleisti šios programos poveikį.

Tyrimo uždaviniai:

1. Taikant teorinę analizę atskleisti vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose, mikro ir makro veiksnius, darančius poveikį socialinių įgūdžių ugdymuisi.

2. Taikant kokybinį metodą, identifikuoti socialinių įgūdžių poreikį vaikams, augantiems socialinės rizikos šeimose ir taikant veiklos tyrimą, įgyvendinti socialinių įgūdžių ugdymo(si) programą.

3. Taikant turinio analizės metodą, atskleisti socialinių įgūdžių ugdymo programos vertinimą; socialinių įgūdžių ugdymo kategorijas.

Tyrimo dalyviai.

Tyrimo imtis 22 tyrimo dalyviai (N=22). Socialinių įgūdžių ugdymo programoje dalyvavo 12 vaikų (N=12), kurie auga socialinės rizikos šeimose. Tyrimas atliktas pasirinkus vaikus, patogiosios imties būdu: visi programos dalyviai lanko Carito vaikų dienos užimtumo centrą.

Kokybinio tyrimo apklausos metodo imtį sudaro 10 respondentų- ekspertų (N=10), ekspertų imtis sudaryta iš dviejų socialinių darbuotojų, vienos socialinės pedagogės, penkių pradinių klasių auklėtojų ir dviejų muzikos mokytojų.

Šie asmenys pasirinkti todėl, kad jie galėjo apibūdinti tyrime dalyvaujančių vaikų turimus socialinius įgūdžius.

Tyrimo metodologija ir metodai:

Tyrimo metodologija remiasi šiomis esminėmis teorijomis ir požiūriais:

Psichoanalitinė teorija- (Z. Froidas) teigia, kad pagrindinis vaiko raidos mechanizmas yra identifikavimas, tai yra kitų asmenų, pirmiausiai tėvų, savybių ir elgsenos normų prisitaikymas, tartum juos išikūnijant savyje. Ši teorija atkreipia dėmesį, kad pozicijos pagrindas susiformuoja labai anksti, apie penktuosius vaiko gyvenimo metus; ši pozicija pasireiškia vaiko gebėjimu atsispirti įtakai. Svarbiausia pozityvios pozicijos formavimosi sąlyga- pozityvūs tėvų ir vaikų santykiai, susiklostę aukšti socialinės elgsenos standartai (Bitinas, 1995).

Asmenybės pozicijos kaitos teorija- negatyvios pozicijos formavimosi priežastys yra daugialypės, tačiau socialinės aplinkos veiksniai neretai būna pagrindinė to priežastis. Svarbiausi pedagoginis vaikų apleistumas šeimoje, nedarni šeima, bendravimas su negatyvios pozicijos vyresniaisiais. Socialinio pedagogo pareiga- laiku pastebėti, kad socialinė aplinka vaikui formuoja negatyvią auklėjimo poziciją (Bitinas, 1995).

Etiketizavimo teorija- žmogus elgiasi taip, kaip jį vertina aplinkiniai. Neigiamas elgesio vertinimas skatina jį tapti tokiu (Abromaitienė, 2008).

Atliekant kokybinį tyrimą apie socialinių įgūdžių ugdymą vaikams augantiems socialinės rizikos šeimose buvo naudojami tokie tyrimo metodai: teorinė analizė (mokslinės literatūros apžvalga, taikoma aptariant socialinės rizikos šeimas, jose augančių vaikų ypatumus, šeimos ir socialinio pedagogo įtaką ugdant socialinius įgūdžius, gilinant tyrimo problemą ir aiškinantis sąvokų sampratą), kokybinis tyrimas – veiklos tyrimas ir ekspertų apklausos. Tyrimo duomenims apdoroti taikyta turinio analizė.

Pagrindinės sąvokos

Socialinės rizikos šeima, tai šeima, kurios socialinis funkcionavimas dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių yra sutrikdytas (Leliūgienė, 2003).

Vaikas - asmuo, neturintis 18 metų (Vaiko Teisių Konvencija, 1995).

Socialinis įgūdis, tai gebėjimas sąveikauti su aplinkiniais socialiai priimtinais būdais (Šniro, 1995).

Ugdymas- asmenybę kuriantis žmonių bendravimas sąveikaujant su aplinka ir žmonijos kultūros vertybėmis (Jovaiša, 2007).

Socialinių įgūdžių ugdymo programa, tai vaikų ir jaunuolių asmeninių įgūdžių lavinimo programa, parengianti juos gyvenimui už mokyklos ribų bei suaugusiųjų gyvenimui greitai besikeičiančioje visuomenėje (Bulotaitė, Gudžinskienė, 2004).

1. ŠEIMOS KONCEPCIJOS SAŠAJOS SU UGDYMO TEORIJOMIS

1.1 Šeima kaip sistema, sistemų teorijos aspektu

Šeima yra pagrindinė visuomenės ląstelė, pirminis jos kolektyvas. Pasak Šalkausko (2002, p. 87), šeima, tai visuomenės miniatiūra. Bajoriūnas (1997, p. 10) pateikia tokią šeimos apibrėžtį: „Šeima- pirminė visuomenės ląstelė, viena pagrindinių jos struktūros elementų“. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje teigiama, kad „šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę“ (III sk. 38 str.). Šeima yra tautos stabilumo, tęstinumo garantija. Visuomenė ir valstybė yra tokia, kokia yra šeima. Tam, kad naujoji karta pateisintų visuomenės lūkesčius, šeima turi būti tvirta ir stabili, nes tik tokioje aplinkoje įmanomas tinkamas vaikų ugdymas.

Johnson (2001) siūlo šeimą traktuoti kaip sistemą, nes šeima daro didžiausią įtaką individo funkcionavimui. Tai pirmutinė sistema, atsakinga už individo poreikių patenkinimą. Žmogui funkcionuojant problemų atsiranda dėl šeimos funkcionavimo - praeities ar dabarties. Dažnai neįmanoma patenkinti individo poreikių ir išspręsti jo funkcionavimo problemų be šeimos sistemos pokyčio. Taigi, siekiant šio šeimos sistemos pokyčio, šeimą būtina suprasti kaip socialinę sistemą.

Socialinio darbo teorija ir praktika ateina iš sistemų teorijos, kuri remiasi biologine teorija, ir kurioje teigiama, kad visi gyvi organizmai sudaryti iš sistemų ir subsistemų. Sutton (1999) pabrėžia, kad žmonės gyvena ryšių arba vadinamų „sistemų“ tinkluose. (...) Kiekviena sistema turi dvi pagrindines savybes: pirma, sistema – tai organizuotu būdu sujungtų dalių arba komponentų rinkinys; ir antra, sistemos dalys viena kitą veikia: vienos kitimas gali paspartinti kitos pokytį (Sutton, 1999, p.13).

Teorinis, metodologinis šio modelio pagrindas – sistemų teorija (Bertalanffis, 1972., Bartlettas, 1970., Goldsteinas, 1982 ir kt. cit. Vilkauskaitė 2001) teigianti apie sisteminę struktūrinę tikrovės pažinimą ir pripažįstanti „chaotiškų“ sistemų dinamišką pastovumą ne tik analitiniais, bet ir loginiais (mąstymu, numatymu, intuicija) metodais, įtraukiant ir individo savireguliaciją, galimybę adaptuotis išoriniu ir vidiniu (sistemoje ir aplinkoje) ryšiu.

Pagrindiniai bendrosios sistemų teorijos teiginiai:

- ◆ Sistema susideda iš hierarchiškai išsidėsčiusių struktūrinių dalių (subsistemų), kur visuma yra daugiau nei atskirų dalių suma;
- ◆ Fenomeno kompleksiskumas turi būti išlaikytas net studijuojant dalis atskirai, todėl suvokus sistemos dalį galima suprasti ir likusias;
- ◆ Visos sistemos dalys sąveikauja viena su kita, bet visuma dalį veikia daugiau nei dalis visumą;
- ◆ Sistema siekia balanso, pusiausvyros. Įvykus pokyčiams vienoje subsistemoje, kitos bando atstatyti pusiausvyrą iki buvusio modelio;

♦ Sistemos nuolat keičiasi, yra dinamiškos. Šie procesai dialektiškai, nesibaigiantys, besivystantys spirale (Vitkauskaitė, 2001, p.10).

A. Pinkus ir A. Minachan (cit. Bitinas, 2006) išskyrė 3 pagrindinius sistemų tipus, labiausiai reikšmingus individo gyvenime:

- Neformalios sistemos (šeima, draugai, kaimynai ir pan.);
- Formalios sistemos (politinės partijos, profsąjungos ir pan.);
- Socialinės sistemos, atstovaujančios pagrindiniams socialiniams institutams

(mokykla, teisėsaugos organai ir pan.) (Bitinas, 2006, p. 76).

Liobikienė (2006, p. 22) teigia, kad socialinės sistemos skirstomos į mikro, mezo ir makro lygmenis. Pagal žiedinio prieštaravimo dėsnį ir teigiami, ir neigiami pokyčiai vienoje sistemos dalyje sukelia pokyčius visoje sistemoje. Tai ypač ryšku nagrinėjant šeimos krizes. Makrosistemos pokyčiai veikia šeimą ir daro įtaką visos šeimos pokyčiams.

Pagalba, teikiama vienam sistemos nariui, taip pat veikia visą sistemą. Kiekviena sistema siekia išlaikyti stabilumą, todėl priešinasi pokyčiams. Sistemų teoriją mikrosistemos lygmeniui pritaikė ir išplėtojo Satir (1991). Jos nuomone, kiekviena mikrosistema yra santykis tarp savasties, kitų ir konteksto. Šis santykis keičiasi kintant vienam kuriam nors elementui. Kintanti savastis veikia kitus, kaip ir kintantis kontekstas.

Kalbant apie socialinio pedagogo darbą su socialinės rizikos šeimų vaikais būtina pabrėžti, kad labai svarbus yra šeimos dalyvavimas. Šeimos terapija remiasi principu, kad šeima- tai atvira sistema ir kad žmogaus elgesys gali būti perprastas tik išanalizavus tarpusavio santykius šeimoje. Indrašienė (2004) teigia, kad šeimos terapija paremta sistemų teorijos teiginiais, kurie teigia, kad visuma yra daugiau nei atskirų jos dalių bendra suma; veiksniai, kurie veikia vieną iš sistemos dalių, veikia ir visumą.

Darbe su šeima labai svarbu suprasti, kad “šeimos nariai bendrauja tarpusavyje, todėl vieno nario elgesio pasekmės yra kito elgesio priežastis”. Todėl teikiant socialinę, pedagoginę pagalbą šeimai, šeimos konsultavimas reikalauja labai didelių pastangų, tačiau tai labai geras būdas ir gali būti, kad vienintelis, sprendžiant šeimos problemas. Reikia nepamiršti, kad šeimos problemų sprendimas- pačių šeimos narių pastangų rezultatas (Leliūgienė, 2002, p. 294).

Pasak psichologo Valicko (1997 p. 19), nuo pat pirmųjų kūdikio gimimo dienų prasideda socializacijos procesas. Stebėdamas ir mokydamasis, jis pamažu suvokia, kas yra toji aplinka ir kaip joje galima ar derėtų elgtis. Taigi, šeima yra sistema, pagal kurios modelius vaikas ima elgtis tinkamai arba ne.

1.2 Socialinės rizikos šeimų samprata ir jose augančių vaikų bruožai

Socialinės rizikos šeimos yra viena iš skaudžiausių problemų visuomenėje. Ekonominių permainų laikais šios šeimos dažnai tampa įvairių neigiamų reiškinių priežastimi, o kaip teigia Kvieskienė (2003) vaikai, augantys tokiose šeimose nukenčia labiausiai.

2006 metais priimtame Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatyme socialinės rizikos šeima vadinama ta šeima, kurioje auga vaikas iki 18 metų ir joje vyrauja krizė, dėl to, kad vienas ar keli šeimos nariai piktnaudžiauja psichotropinėmis medžiagomis; yra priklausomi nuo azartinių žaidimų; neprižiūri savo vaikų, leidžia jiems valkatauti, elgetauti; dėl turimos negalios, esamo skurdo, socialinių įgūdžių stokos negali ar nemoka prižiūrėti vaikų; naudoja psichologinę, fizinę arba seksualinę prievartą; gaunamą valstybės paramą naudoja ne šeimos interesams.

Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gruodžio 17 d. įstatyme socialinės rizikos šeima apibrėžiama kaip šeima, kurioje narių bendradarbiavimas ir emocinis bendravimas yra sutrikęs ir kurios neigiama atmosfera neskatina sveikos asmenybės vystimosi. Tokios šeimos nesugeba tenkinti vaiko būtinų reikmių. Vaikai, gyvenantys tokiose šeimose, nevertina savęs, nesitiki kad jų poreikiai yra svarbūs ir gali būti patenkinti. Taigi, šie šeimos bruožai yra labai svarbūs, nes jie išpėja, kad šeima turi funkcionavimo problemų ir kaip sistema, ji po truputį griūva.

Leliūgienė (2003) teigia, kad socialinės rizikos šeima- tai šeima, kurios socialinis funkcionavimas dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių yra sutrikdytas. Ji yra nevisavertiškumo būsenos. Potenciali socialinė rizika gali atsirasti nepalankiomis ekonominėmis ir psichologinėmis sąlygomis, dėl kylančių sunkumų auklėjant vaikus, dėl kylančių konfliktų tarp šeimos narių, dėl girtuokliavimo, dėl žiauraus elgesio šeimoje, pirmiausiai- vaikų atžvilgiu. Šiose šeimose dažnai netenkinami esminiai vaiko fiziniai ir emociniai poreikiai, taip pat skurdūs socialiniai įgūdžiai ir žymiai menkesnė adaptacija. Nemaža rizikos veiksnių, kurie lemia socialinės rizikos šeimų atsiradimą, sąlygiškai galima suskirstyti į dvi dideles grupes: šeimos struktūros ypatumai (nepilnos, menkai aprūpintos šeimos; šeimos, kuriose yra neįgaliųjų arba sergančių lėtinėmis ligomis; šeimos, kurios narys/ nariai yra įkalinimo vietose arba neseniai grįžo iš jų ir yra socialinės adaptacijos procese) ir šeimos narių tarpusavio sąveikų iškreiptas pobūdis (bendrų visuomeninio gyvenimo ir buities interesų bei tikslų nebuvimas, nepatikimumas ir nepasitikėjimas vienas kitu, tarpusavio supratimo ir palaikymo nebuvimas, šurkštūs ar netgi žiaurūs santykiai su artimaisiais).

Freudo, Adlerio (cit. Gailienė, 1996, p.6) psichoanalitinės teorijos tvirtina, kad pagrindiniai asmenybės bruožai susiformuoja labai anksti- kūdikystėje, iki trejų, vėliausiai iki penkerių metų. Per visą likusį gyvenimą asmenybė tik laipsniškai „atsiskleidžia“, t. y. asmenybės potencialas, kuris tuomet susiformavo. Jau tik gimęs kūdikis išgyvena pirmąją traumą kai pajunta, kad ne visi jo norai bus pildomi. Kartais tenka iškentėti alkį, šaltį ir kitus nepatogumus. Tokiu būdu asmenybė tvirtėja,

aišku, jei auga saugioje ir besirūpinančioje aplinkoje. Jei kūdikis yra apleistas, pirminė trauma dar labiau pasunkėja. Nesąmoningi vaikystės traumų išstūmimai į pasąmonę, gali tapti suaugusio žmogaus emocinių sunkumų priežastimi. Tuo tarpu Eriksono's teigia, kad asmenybė formuojasi visą gyvenimą. Nėra tokios ribos, kai sustoja formuotis. Asmenybė bręsta visą gyvenimą ir kaskart, kai iškyla to gyvenimo tarpinio problemų. Jis teigia, kad nuo jų išsprendimo priklauso, ar asmenybė tobulėja, ar lieka to paties subrendimo lygio (Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė, 1996, p. 10).

Socialinės rizikos šeimose dažnai nėra sąlygų fiziniam ir emociniam vystimuisi. Tokių šeimų vaikai dažnai būna neprižiūrimi: vaikai neprausiami, nepavalgydinti ir t.t. Kalbėdamas apie sąlygas, Maslow akcentavo, kad vaiko normaliam vystimuisi, pirmasis ir svarbiausias dalykas yra saugumas. Tokiose šeimose dažnai vaikas nesijaučia saugus, dažnai jaučiasi atstumtas, tėvai mažai kreipia dėmesį į vaiką, jį ignoruoja.

Socialinės rizikos šeimose dažnai pasireiškia nepriežiūra ir apleistumas, kai netenkinami esminiai fiziniai ir emociniai poreikiai; smurtas ir emocinis- psichologinis žalojimas; seksualinis smurtas ir išnaudojimas.

Šiandieninėje visuomenėje gausu įvairiausio smurto apraiškų. Pasaulinė sveikatos organizacija 2002 m. paskelbė ataskaitą „Smurtas ir sveikata“, kurioje įvardinta, kad smurtas pirmiausiai yra visuomenės sveikatos problema (Povilaitis, Jasiulionė, Kurienė, Pūras ir kt. 2007).

Šiandien yra visiškai aišku, kad nėra vienos šitokio suaugusių elgesio priežasties, smurtas prieš vaikus nepriklauso nuo socialinės ar ekonominės šeimos padėties. Vaikas turi būti apsaugotas, kai jo sveikatai ar gerovei kyla grėsmė ar yra padaroma žala dėl suaugusių žmonių veiksmų ar neveikimo. Pirmas žingsnis apsaugant nuo smurto- tokių vaikų identifikavimas. Darželių auklėtojos, švietimo įstaigos darbuotojai kasdien susitinkantys su vaikais, turi puikią galimybę labai anksti atpažinti šias situacijas ir pamatyti tokius vaikus.

Pasak psichologo Valicko (1997), smurtą šeimoje patyrę vaikai, dažnai agresyviai elgiasi ir su savo bendraamžiais. Tačiau gali būti ir taip, kad toks vaikas užsislendžia savyje, todėl iškyla problemos adaptacijoje bendraamžių grupėse. To priežastis- tokie vaikai neturi elgesio modelio, kaip galima demonstruoti emocinę šilumą, todėl negali artimai bendrauti ir išreikšti draugiškus ryšius. Šioje vietoje ypač svarbus ir tokių vaikų nepasitikėjimas savimi ir kitais.

Prievartą patiriantis vaikas. Lietuva yra tarp valstybių, pasižyminčių aukštais prievartos rodikliais ir turi labai nepalankų rizikos faktorių kompleksą prievartos reiškiniams visuomenėje gausėti. Palyginti su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis, žymiai daugiau vaikų Lietuvoje jaučiasi nelaimingi, nemažai linksta į destruktijas (nusikaltimai, agresijos protrūkiai) arba autodestruktijas (polinkis žudyti arba kitokiais būdais kenkti sau). Vaikai prievartą patiria šeimose,

mokyklose, globos institucijose, plačiaja prasme- visoje visuomenėje (Povilaitis, Jasiulionė, Kurienė, Pūras ir kt. 2007, p. 5).

Prievarta prieš vaiką, kad ir kokią formą įgautų, daro įtaka kiekvieno mažojo vystimuisi. Smurtas sutrikdo vaiko fizinę sveikatą, intelektinę brandą, psichologinį funkcionavimą, socialinius įgūdžius ir gebėjimus. Vaikai patys retai kada pasakoja apie patirtą skriaudą, dažnai jie net nežino, kam ir kokiais žodžiais galėtų papasakoti, bijo, kad niekas nepatikės.

Fizinę prievartą patiriantys vaikai dažnai save suvokia kaip nemylimą ir nereikalingą. Tokį vaiko suvokimą gali parodyti jo elgesys. Bulotaitė (2000) teigia, kad toks vaikas dažnai bijo suaugusių žmonių, išsigąsta netikėtų judesių ar garsų, gali elgtis agresyviai, yra baimingai paklusnus, pasyvus, nerodo iniciatyvos ar netgi bijo eiti namo.

Emociškai sutrikę ir psichologiškai nuskriausti vaikai elgiasi labai panašiai, tačiau stebint jų tėvų elgesį, galima atskirti sutrikimą nuo žalojimo. Emociškai sutrikusių vaikų tėvai pripažįsta egzistuojančią problemą, siekia padėti savo vaikui, tuo tarpu tėvai, kurie emociškai skriaudžia savo vaikus, neigia problemas, kaltina vaiką, nėra susirūpinę jo gerove, atsisako siūlomos pagalbos (Bulotaitė, Pivorienė, Sturlienė, 2001).

Seksualinė prievarta. Dažniausiai prievartautojai yra vyrai, rečiau- moterys. Iš žiniasklaidos priemonėse pateikiamų faktų gali susidaryti įspūdis, kad dauguma prievartautojų vaikui svetimi žmonės. Iš tikrųjų yra daug didesnė tikimybė, kad vaikas bus išnaudojamas giminių ar pažįstamų. Prievartautojas dažnai yra vyras, turintis gerą profesiją, pavyzdingas šeimos vyras ir tėvas. Tai gali būti religingas, sėkmingai kopiantis karjeros laiptais žmogus ar pan., t. y. vyras, kuris atrodytų negali seksualiai pasinaudoti vaiku (Pedagoginis- psichologinis centras, 2000, p. 3).

Kiekvienos valstybės įsipareigojimai reikalauja apginti vaikus nuo to, kas žaloja jų sielas ir protus, t.y. nuo visko, nuo ko jie patys negali apsiginti todėl net ir sukūrus tobuliausią valstybės institucijų tinklą, besirūpinantį vaikų klausimais, valstybės įsipareigojimas imtis tam tikrų veiksmų stabdant seksualinę prievartą prieš vaikus, bus bereikšmis, jeigu tame procese nedalyvaus visa visuomenė.

Smurtautojo veikla seksualinės prievartos atveju apima įvairius veiksmus, pradedant liečiamais veiksmais ir baigiant prasiskverbiančiais kontaktais. Negalima daryti išvadų apie seksualinį išnaudojimą tik iš požymio, reikia atsižvelgti į keletą faktorių: vaiko išsivystymo lygį, jausmus, santykius su suaugusiais ir bendraamžiais, gyvenimo įvykius ir sąlygas, elgesio pokyčius (Blažys, 1999).

Pagrindiniai požymiai, kurie leidžia įtarti seksualinės prievartos atvejį:

Seksualiniai požymiai. Vienas pagrindinių požymių, leidžiančių įtarti, kad vaikas yra seksualiai išnaudojamas, seksualiai išreikštas elgesys. Jis suprantamas kaip vaiko seksualinio

elgesio formos, kurios labai išreikštos, dažnai ar nuolatos pasikartoja, trukdo kitą vaikams būdingą veiklą pvz., lytinio akto atkartojimas su vaikais ar žaislais, neatitinkančios amžiaus seksualinio elgesio žinios ir kt.

Fiziniai požymiai. Smurto žymės, nusiskundimai skausmu ar niežėjimu genitalijų srityje, vaikščiojimo, sėdėjimo, koordinacijos sunkumai, pasikartojantys fiziniai nusiskundimai be aiškaus somatinio pagrindo (skausmai pilvo apačioje, nuolatinis gerklės skausmas, pykinimas).

Psichologiniai požymiai. Baimė, nepasitikėjimas kitais žmonėmis ir savimi, pablogėjusi nuotaika, nerimas, jausmų sumaištis, staigus išsiblaškyimas, nesugebėjimas sukaupti dėmesį, blogi santykiai su bendraamžiais.

Elgesio požymiai. Elgesio pasikeitimai ar tariamai brandus elgesys, įkyrus ar nuolatinis melavimas, gyvenimas svajonėse, nesėkmės mokykloje, nenoras persirengti kitiems matant, apetito sutrikimai, miego sutrikimai ir kt. (Grigutytė, Karmaza, Kemerienė, 2004).

Apleistumas ir nepriežiūra.

Socialiai apleisti vaikai dažniausiai gyvena socialinės rizikos šeimose. Vaikas šiose šeimose susiduria su problemomis: alkoholio vartojimas, nuolatiniai tėvų konfliktai, emocinių ryšių tarp šeimos narių nebuvimas, įvairios auklėjimo klaidos. Šiose šeimose tėvai nesirūpina savo vaikais, nesidomi jų veikla, interesais, ateitimi, o tėvų funkcijas apriboja tik elementarių pareigų atlikimu: materialiniu aprūpinimu (drabužiai, maistas, svarbiausi vartojimo reikmenys) ir formaliomis sankcijomis ir kontrole. Dažniausiai dėl girtavimo ar kitokio socialiai nepriimtino elgesio tėvai neužtikrina pagrindinių savo vaikų teisių: negali ar nesugeba tinkamai vaikus prižiūrėti, sudaryti elementarių laisvalaikio sąlygų, nepadeda ruošti namų darbų ir kt. Vaikai augantys šiose šeimose, dažnai perima vertybes, kurios prieštarauja visuomenės moralės normoms (Litvinienė, 2002).

Pastaruoju metu socialinės rizikos šeimų skaičius mažėja. Tam turėjo įtakos socialinių institucijų ir jų teikiamų paslaugų plėtra savivaldybėse. Nepaisant to, socialinės rizikos šeimų Lietuvoje vis dėlto labai daug. Dažniausia priežastimi, įtraukimui į rizikos šeimų sąrašus, įvardijama- nesaikingas alkoholio vartojimas. Tokioje šeimoje vaikas patiria skurdą, neretai ir badą, jų aplinka apleista, o kol laukiama ir tikimasi, kad tėvai pasitaisys, metai iš metų daugėja beglobių vaikų. Tuomet vaikai užauga, o jų jau niekas nebenori įsivaikinti. Sulaukia pilnametystės jie pradeda savarankišką gyvenimą, kuris dažniausiai yra toks pats varganas, kaip ir biologinių tėvų.

Anot Valicko (1997), vaikų negatyviąją socializaciją gali nulemti daugelis faktorių, tokių kaip: auklėjimo klaidos šeimoje, atstūmimas ir izoliacija bendraamžių grupėse, vaiko kognityvinės brandos sutrikimai ar nesėkmės ir neigiamų vertinimų dominavimas mokykloje (Velickas, 1997, p.14). Dėl šių priežasčių vaikas jaučia nerimą, jis jaučiasi nesaugus, todėl dažnai tampa nedrausmingas bei neatsakingas.

Akcentuojamos šios faktorių grupės, kurios lemia asmenybės socializacijos ypatumus:

1. Socialinis- psichologinis faktorius (auklėjimo ypatumai šeimoje, asmenybės padėtis tarpasmeninių santykių sistemoje).
2. Individualus asmenybinis faktorius (vertybių sistema, savivertės lygis).
3. Socialinis- ekonominis faktorius (nestabili ar nepalanki ekonominė padėtis).

Velickas (1997) teigia, kad lyginamoji asocialių vaikų šeimos sąlygų analizė rodo, kad deviantinio elgesio vaikai augo daug nepalankesnėse sąlygose nei jų bendraamžiai (Velickas, 1997, p.16).

Kai vaikas tinkamai stimuliuojamas: nešiojamas, kilnojamas, kalbinamas, liečiamas, vystosi jo jausmai, plečiasi jų gama. Be tėvų globos ir skatinimų, vaikui labai sunku išmokti pažinti ir išreikšti savo jausmus. Tarpsnis, kada patiriami pirmieji jausmai ir emocijos apima pirmųjų penkerių metų laikotarpį. Šis prasideda pirmaisiais gimimo metais, kai emocinė patirtis ima sklaidytis ir atsiranda jausmai. Tuomet pažįstami neigiami jausmai: pyktis, baimė... bei teigiami: džiaugsmas, meilė... (Leliūgienė, 2002).

Emociniai poreikiai (meilės, emocinio saugumo) ir socialinės patirties įvairumo poreikiai, vaiko amžiuje ypač svarbūs ir reikalingi. Jei vaikas nerealizuos šių savo poreikių, jis nepatirs emocinio saugumo, menkės pasitikėjimas savimi, didės nerimas bei baimė. Tokio vaiko mokymosi galimybės silpnės, o dėl dėmesio nesukaupimo jausis bendravimo stoka. Bendravimas su šeimos nariais, kitais vaikais ir suaugusiais- būtina sąlyga ugdant vaiko žmogiškumą (Pikūnas, Palujanskienė, 2000).

Kiekvienas žmogus turi žinoti, kad vaikas nėra atsakingas už savo tėvus. Socialinės rizikos šeimose augantys vaikai, kurių tėvai yra priklausomi nuo alkoholio, elgsis ir jausis taip, kaip bus elgiamasi su jais. Tai labai priklauso nuo bendruomenės, kurioje jie gyvena. Norint padėti, pirmiausiai reikia suprasti, kas tai yra priklausomybė nuo alkoholio, kaip tėvų vartojamas alkoholis veikia vaikus. Tėvų alkoholizmo įtaka vaikui yra tyrinėjama visame pasaulyje. Yra įrodyta, kad tarp tėvų alkoholizmo, fizinės ir psichinės vaikų sveikatos bei elgesio, egzistuoja tiesioginė priklausomybė. 1 pav. pavaizduotos pasekmės, kurios „neatsiejamos“ nuo šeimos, kurioje piktnaudžiuojama alkoholiu.

1. pav. Dažniausios pasekmės šeimoje, kurioje yra piktnaudžiuojama alkoholiu

Šeimos nario piktnaudžiavimas alkoholiu paveikia visus likusius šeimos narius, nes alkoholizmas yra liga, kuri veikia šeimos narius ir fiziškai ir dvasiškai. Anot Nissen (1998) kiekvienas sergantis alkoholizmu įvairiai paveikia keturis ar net penkis aplinkos asmenis.

Anot Black (1981) alkoholikų vaikai, net jau būdami suaugę, labai skiriasi nuo kitų žmonių, jo nuomone, vien jau gyvenimas tokioje šeimoje traumuoja vaiką, todėl nė vienas vaikas tokioje šeimoje negali išlikti nepalietas.

Merlinas (1988) pateikia savo stebėjimų duomenis:

Vaikystėje alkoholikų vaikams būdinga mokymosi sunkumai, žemas pažangumas, mokyklos nelankymas, tokie vaikai turi mažai draugų, jie dažnai tampa nesirūpinimo, prievartos aukomis.

Paauglystėje jie gali būti pašalinti iš mokyklos ar jos nebelankyti dėl ankstyvų vedybų, nėštumo, piktnaudžiauti alkoholiu ar narkotikais, turėti elgesio problemų. Šie vaikai dažnai kenčia nuo depresijos, ar net bando žudyti.

Suaugę alkoholikų vaikai dažnai turi tarpusavio santykių problemų, patiria sunkumų darbe. Taip pat jie gali tapti alkoholikais, narkomanais, psichiniais ligoniais.

Alkoholikų šeimos pasižymi ypač dažnu uždaru, joje pašaliniai asmenys yra nepageidaujami, o šeimoje vyraujantys konfliktai yra ypač slepiami bei neigiami. Šios šeimos laikosi taisyklės, kad apie tai kas vyksta šeimoje niekas neturi žinoti, o išaiškėjus stengtis visa tai neigti bei įrodinėti, kad taip nėra.

Sergančių priklausomybe nuo alkoholio tėvų vaikai dažnai turi bendravimo sutrikimų. Jie pasireiškia tiek mokykloje, tiek ir tarp bendraamžių. Tai susiję su bendravimo įgūdžių trūkumu ir socialinių ryšių šeimoje nebuvimu. Tokie vaikai bijo, kad klasės draugai sužinos apie problemas esančias jų namuose, todėl vengia artimos draugystės. Šie vaikai problemų turi ir mokymosi įstaigose, nes jų rašymo, skaičiavimo ir skaitymo įgūdžiai daug žemesnio lygio. Dažnai šie vaikai praleidžia daugiausiai pamokų.

Woititz (1999) teigia, kad tuos vaikus sunku atpažinti dėl kelių priežasčių. Jie gėdijasi, nesupranta, kad priklausomybė nuo alkoholio yra liga, nemoka įvertinti nemalonus tikrovės ir apsisaugoti nuo jos. Vaikų, kurių tėvai serga priklausomybe nuo alkoholio, kančia pasireiškia įvairiu neadekvačiu elgesiu. Vaikai jaučiasi atstumti, bijo rodyti savo jausmus. Dėl netinkamo tėvų elgesio jaučiasi atsakingi ir dėl to gėdijasi. Daugelis vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose, yra socialiai uždari, turi psichologinių ir socialinių adaptacijos sunkumų. Autorė išskiria esminius jiems būdingus bruožus: tokie vaikai jaučiasi kitokie, jiems sunku atsipalaiduoti ir juokauti, sunkiai susikaupia, jie dažnai yra per daug atsakingi arba visiškai neatsakingi, sunkiai bendrauja, meluoja, sunkiai siekia užsibrėžto tikslo bei vengia į namus kviestis draugus.

Plužek (1996) tvirtina, kad palanki atmosfera šeimoje nulemia gerus ir šiltus tarpusavio santykius. Vaikams augantiems tokioje šeimoje paprastai būdingi šie bruožai: optimizmas, visuomeniškumas, užuojauta kitam žmogui. „Nesveikoje“ šeimos atmosferoje augantys vaikai dažnai pasižymi negatyviais bruožais: jie priešiški, pavydūs, agresyvūs. Taigi galima teigti, kad normaliam vaiko vystimuisi didžiulę įtaką daro tėvai ir nuo jų dėmesio ir elgesio su vaikais priklauso ar vaikas bus asocialus ar ne (Plužek, 1996).

1.3 Šeimos vaidmuo vaiko socialinių įgūdžių ugdyme

Šeima yra pirmoji socialinė grupė, su kuria vaikas yra labai glaudžiai susaistytas. Šeima yra pagrindinis tarpininkas tarp vaiko ir visuomenės. Pasak Beržinienės (2001) vaikas per savo santykį su šeima supranta visuomenę, įsisavina šeimos normas, vertybes, o taip pat stengiasi atkartoti nustatytą šeimos modelį. Poveikis vaikui, kurį daro šeima turi didžiulės įtakos asmeniniam vystimuisi.

Anot Broom, Bonjen (1992), socializacija- tai visapusiškas ir nuoseklus individo įtraukimas į objektyvų visuomenės pasaulį.

Nuo tarpusavio santykių šeimoje labai priklauso vaiko, augančio joje bendravimo lygis, gebėjimas užmegzti ir plėtoti socialinius ryšius, bei dalyvauti socialiniame gyvenime, nes vaikas, kuris mažai bendrauja su tėvais daug sunkiau adaptuojasi visuomenėje, sunkiau įsisamonina

visuomenėje priimtas normas ir taisykles. Dažniausiai aptariami ir analizuojami trys teoriniai socializacijos modeliai:

1. Visuomeninės kultūros perdavimas kitai kartai. Šiuo požiūriu socializacija yra prisitaikymas prie socialinės aplinkos ir šios aplinkos vertybių priėmimas.
2. Valstybinių bei visuomeninių institucijų dalyvavimas socialiniame procese.
3. Socializacijos proceso teorinis modelis, atsakomybės ir kapitalo perdavimas ji kuriantiems kolektyvams (Kvieskienė, 2003, p. 8-9 cit. Jary, Jary 1951, p.453).

Socializacijos teorijos nagrinėja šias paradigmas:

- Juodaitytė, Kvieskienė- socialinių nuostatų ir palaikančiųjų interakcijų visose aplinkose valdymą, vyraujant žodiniai komunikacijai, kartu su socialinės- pedagoginės aplinkos analizė ir interpretacija.

- Laužikas, Vaitkevičius, Matonis- savęs sukūrimą, socialinio ir meninio identiteto įtvirtinimą.

- Freud, Bajoriūnas- moralinį ir asmeninį identiteto įsigijimą bendraujant šeimoje.

- Bitinas- pažintinį ugdymą (Kvieskienė, 2003, p.15).

Anot Leliūgienės (1997), žmogaus socializacija formuojasi per tris veiksmų grupes- mikro (šeima, mokykla, bendraamžiai), mezo (mokykla, neformaliojo ugdymo įstaigos, bei bendravimas ir bendradarbiavimas tarp atskirų mikro veiksmų- tarp mokyklos ir šeimos ir pan.), makro (socialinės, ekonominės, politinės sąlygos).

Išanalizavus mokslinė literatūros šaltinius, paaiškėjo, kad didžiausią įtaką socialinių įgūdžių ugdyme, daro artimiausia vaiko mikroaplinka.

Kaip svarbiausią teigiamą šeimos veiksnį galima išskirti- šeimos darną. Darnioje šeimoje yra patenkinami visų narių poreikiai, lanksčiai sprendžiamos problemos, prisitaikoma prie kintančių aplinkybių. Darnios šeimos anot Strimaitienės (2007) pasižymi sąžiningumu, atviru bendravimu, lanksčiomis elgesio taisyklėmis bei normomis, pagarbiu tarpusavio bendravimu, savitarpio pagalba, nesavanaudišku dalyvavimu kuriant šeimos gerovę, savitarpio išsiklausymu, „Mes“, o ne „Aš“ akcentavimas.

Kaip neigiamą šeimos veiksnį galima išskirti *socialines- materialines sąlygas*, nes anot Bajoriūno (1997), tai veikia šeimos tarpusavio santykius. Šeimos, kuriose yra didelis nepriteklis, vaikai dažnai susiduria su socialinėmis problemomis. Tokiose šeimose dažnai nėra būtinausių dalykų, tėvai nepasirūpina vaiko pilnaverčiu, visuomeniniu vystimusi ir funkcionavimu. Tokios sąlygos neigiamai veikia vaikų psichologinį atsparumą, bei socialinius įgūdžius.

Tėvų ugdymo funkcijos:

- Tėvų ir vaikų tarpusavio ryšys, ugdant socialines kompetencijas, kurios padeda ugdytis bendravimo įgūdžius, kurie padeda užmegsti ir vystyti santykius su kitais žmonėmis, t. y. kalbinės funkcijos ir emocijų valdymas.

- Tėvų ir vaikų emocinis ir pažintinis ryšys, padedantis vaikui tyrinėti socialinę aplinką, o tai ugdo tolimesnius įgūdžius.

- Tėvų ir vaikų tarpusavio santykiai, mokant kurti šeimos modelį, siekiant užsibrėžtų tikslų.

Šeimos auklėjimo stilius įtakoja vaiko socialinius įgūdžius. Pasak Bajoriūno (1997)- kiekviena šeima vaikus auklėja skirtingai, pagal skirtingus auklėjimo stilius, kurie turi didelę įtaką tolesniam vaiko gyvenime.

Pagrindiniai auklėjimo stiliai: *autokratiškas* (nurodoma vaikui ką ir kaip daryti), tokio auklėjimo metu yra sunku būti savarankiškam, nes visuomet yra pasakoma kas turi būti daroma. Vaikas yra per daug kontroliuojamas, juo perdėtai rūpinamasi, todėl tokie vaikai dažnai pasižymi žema saviverte, nesavarankiškumu ir neatsakingumu.

Viską leidžiantis auklėjimo stilius (vaikas sprendžia paklusti tėvams ar ne). Tokio auklėjimo metu, vaikas nesusitapatina su šeimos sistema, jis visuomet yra atsakingas tik už save. Tokiu auklėjimu tėvai nori išugdyti savarankišką vaiką, užkraudami jam per didelę atsakomybę. Tačiau dažniausiai tokia padėtis mažam vaikui yra per sunki, todėl jis gali jausti nepasitikėjimą savimi ar priklausomybę nuo kitų.

Nuolaidūs tėvai (vaikai sprendimus priima savarankiškai). Anot Bajoriūno (1997), tokiu auklėjimo stiliumi auklėjami vienturčiai vaikai. Tokie vaikai dažnai būna viskuo nepatenkinti, nes kuo labiau vaikas lepinamas, tuo didėja jo reikalavimai. Šiuo stiliumi dažniausiai tėvai nori kompensuoti bendravimo stilių su vaiku. Pasak Bulotaitės ir kt. (2001), tokie vaikai nevaldo savo emocijų, sunkiai paklūsta taisyklėms.

Autoritetingi tėvai (vaikas laisvai išsako savo nuomone, gali veikti savarankiškai, tačiau prieš tai informuoja tėvus apie tai). Tokio auklėjimo metu vaikas kartu su tėvais gali spręsti iškilusias problemas, bei pasirinkti tinkamiausią sprendimo būdą. Tokiu auklėjimu tėvai gali įtvirtinti tinkamą elgesį- įvertinti problemą, iškelti tinkamą tikslą, kurį pasiekus problema bus išspręsta, numatyti galimus sprendimo būdus, kiekvieną sprendimo variantą įvertinti pagal atitinkamus kriterijus (efektyvumas, poveikis kitiems žmonėms, saugumas) (Bulotaitė ir kt. (2001).

Kaip teigia Vaitkevičius (1996), vaikas, gyvendamas tam tikroje aplinkoje ir matydamas bei jausdamas šiltus santykius šeimoje, elgesio normas ir vertybes, perima artimiausios aplinkos gyvenimo būdą, dorovinę ir dvasinę kultūrą, o tai tiesiogiai įtakoja socialinių santykių palaikymą.

Dar vieną ir šiomis dienomis labai aktualų neigiamą veiksnių šeimoje, galima išskirti nedarbą. Esant aukštam nedarbo lygiui ir didėjant bedarbystės trukmei, kyla pavojus, kad tėvų nedarbas nulems vaikų ateitį. Jei šeimoje yra finansinių sunkumų ar net skurdas, vaikai šiose šeimose dažniausiai per mažai gauna socialinio palaikymo, nes dažnai išgyvenama streso būseną. Anot Buzaitytės- Kašalynienės (2004), skurdas lemia vaiko akademinį pasiekimą, dažniausiai dėl žemesnių tėvų lūkesčių, neprižiūrimos socialinės veiklos.

Mokslininkai Giddens (2005), Kahlenberg (2000), Allen- Meares (2002) akcentuoja skurdo poveikį tolesnei vaiko gyvenime kokybei. Skurdas daro poveikį šeimos socialiniam, kultūriniam gyvenimui. Tokios šeimos nepajėgios įgyvendinti vaikų globos ir ugdymo funkcijų, taigi, vaikas augdamas skurstančioje šeimoje, įgyja jai būdingus bruožus: bejėgiškumą, nenorą siekti išsilavinimo, netikėjimą ateities perspektyvomis (Janutytė, 2007, p.12).

Pasak Navaičio (2001) tėvų šiurkštumas, pareigų nevykdymas gali apsunkinti vaiko gyvenimą, bei sukelti psichologines problemas.

Taigi, analizuojamose šeimose nėra glaudaus ryšio tarp šeimos narių, aplinkos ir bendruomenės. Šių šeimų vaikai nepriima šalies vertybių, bei konfliktuoja su jomis (Bajoriūnas, 1997, p.201). Paprastai tokiose šeimose vyrauja:

- prastas šeimos mikroklimatas- atmosfera, kuri smukdo asmenybės brendimą. Tai emocinis šaltumas, kuris sukelia gyvybišką nepriklausomybę, uždarumą, jautrumą, menką savivertę ir kt.;

- prievarta ir smurtas;
- netinkamas vaikų ugdymo modelis šeimoje, pvz. socialinių įgūdžių ugdymo stoka (vaikai nemoka tinkamai spręsti konfliktų, bendrauti šeimoje ir grupėje, pažinti save ir kitus, išreikšti jausmus, atsispirti neigiamai įtakai, įveikti stresą) (Velickas, 1997).

Netinkamas šeimos modelis, auklėjimo stilius iššaukia resocializaciją. Tuomet vaikas perima asocialaus elgesio normas ir vertybes, savo poreikius ima tenkinti visuomenėje nepriimtinais būdais bei ignoruoja prosocialios aplinkos poveikį. Tam didžiulę įtaką gali turėti auklėjimo klaidos šeimoje: kontrolės stoka, neteisingos baudmės bei skatinimai, artimų santykių nebuvimas (Kvieskienė, 2003).

2. SOCIALINIO PEDAGOGO VAIDMUO VAIKO SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ UGDYMO PROCESĖ

2.1 Socialinio pedagogo veiklos funkcijos ir principai

Socialinis pedagogo veikla skirta auklėjimo procesui tobulinti, tai yra, įtvirtinti mokinių dvasines vertybes, pozityvaus charakterio ugdymui.

Anot Buzaitytės- Kašalynienės (2003) socialiniams pedagogams dažniausiai tenka dirbti su 9- 14 metų moksleiviais, o dažniausiai pasitaikančios problemos, kurias jie sprendžia, - pamokų praleidinėjimas, netinkamas elgesys, materialinės problemos, tėvų alkoholio vartojimo problema, tėvų nesirūpinimas vaikais ir jų apleistumas.

Socialinio pedagogo pareiginė instrukcija nurodo jo darbo tikslą- padėti vaikams adaptuotis visuomenėje, bendruomenėje, švietimo įstaigoje, kitose socialinėse įstaigose, vykdančiose ugdymo funkcijas, racionaliau išnaudoti visas teikiamas galimybes lavintis, mokintis ir augti savarankiškais piliečiais (Socialinio pedagogo instrukcija, 2002)

Socialinis pedagogas, kaip vaiko saugumo ir gerovės atstovas, vykdo šias veiklas:

- Vertinamoji veikla (tiria informaciją, ją analizuoja, bei daro išvadas);
- Konsultacinė veikla (pataria, padeda);
- Koreguojamoji veikla (aktyvina, padeda vaikui adaptuotis, skatina);
- Vadybinė veikla (organizuoja, planuoja, telkia, priima sprendimus);
- Šviečiamoji veikla (informuoja, aiškina);
- Prevencinė veikla (išryškina neigiamus reiškinius, poelgius, bei padeda jų išvengti);
- Socialinio ugdymo veikla.

Vertinamoji veikla padeda išspręsti vaikų problemas, kurios susijusios su įvairiais sunkumais (vaiko teisių, poreikių, saugumo užtikrinimas). Socialinio pedagogo vertinimo veikla susijusi su vaiku per saviraiškos, saviaktualizacijos, motyvacijos, lankomumo, užimtumo, emocijų, elgesio bei kitokių problemų sprendimo prevencinėmis programomis.

Anot Sutton (pagal Johnson, 2001, p.226) įvertinimas- tai nustatymas kas vertinga. Socialinis pedagogas vertina informaciją apie vaiką, kaip sistemos (šeimos, mokyklos ir kitų) dalį. Socialinis pedagogas renka informaciją:

- Kokios kylančios problemos;
- Kas padėtų išspręsti kylančias problemas;
- Kokių veiksmų reiktų imtis tam, kad išspręsti problemas;
- Kas toje situacijoje pagrindiniai žmonės;
- Kodėl kilo problema.

Konsultacinės veiklos metu, socialinis pedagogas pataria, kur reikėtų kreiptis vienokiu ar kitokiu klausimu bei kas galėtų padėti. Jei problemų pats socialinis pedagogas išspręsti negali ar susiduria su tam tikrais sunkumais, jis konsultuojasi su psichologu ar kitais darbuotojais, kurių kompetencija gali būti naudinga sprendžiant socialines pedagogines problemas. Konsultacinės veiklos metu socialiniai pedagogai padeda tėvams ugdyti vaiką, suprasti jo poreikius bei jų svarbą vaiko ugdymo(si) procese. Ši socialinio pedagogo veikla susijusi su *individualiu* darbu. Socialinis pedagogas teigdamas individualią pagalbą turi būti įsitikinęs, kad:

- aplinka sudarys sąlygas vaikui tenkinti bendruosius poreikius, įveikti sunkumus ir stresą;
- pats vaikas prisidės prie aplinkos gerovės;
- bendruomenės narių santykiai sustiprins individualumą ir apsisprendimą (Indrašienė, 2004). Anot Vosylienės (2009, p. 29) individualų darbą sudaro trys elementai: asmuo, situacija ir sąveika.

Koreguojamosios veiklos metu socialinis pedagogas, kartu su klasės auklėtojais sprendžia vaiko socialines pedagogines problemas, per kompetentingų darbuotojų bendradarbiavimą, ieškant efektingiausių pagalbos būdų.

Vadybinės veiklos metu socialinis pedagogas tiria socialinės pedagoginės pagalbos poreikį, organizuoja jos teikimą ir vertina pagalbos teikimo kokybę.

Šviečiamąją veiklą atlieka socialinis pedagogas, bendradarbiaujant su mokyklos bendruomene. Pasak Leliūgienės (2002, p. 388), Šviečiamoji veikla užtikrina tikslingą pedagoginį poveikį vaikų elgesiui ir veiklai, bei siekia išnaudoti socialines intervencijų galimybes auklėjimo procese

Švietėjiška veikla dažniausiai įgyvendinama per:

- Ugdant tėvų gebėjimus teisingai ir kryptingai auklėti vaikus.
- Informuojant tėvus apie galimą socialinę pagalbą.
- Ugdant vaikus humaniško, demokratiško bendravimo ir konstruktyvių konfliktų sprendimų būdų.

Prevencinė veikla anot Leliūgienės (2002, p. 388) atkreipia dėmesį į socialinių- teisinių ir psichologinių mechanizmų veiklą, perspėjančią ir užkertančią kelią neigiamoms reiškiniams.

Socialinis ugdymas. Socialinių įgūdžių ugdymui, socialiniai pedagogai dažnai naudoja socialinių įgūdžių ugdymo programas, paremtas empiriniais tyrimais Lietuvoje, bei užsienio šalių patirtimi. Programų pasirinkimas priklauso nuo:

- Ugdytinio;
- Identifikuotos problemos. Ne visas problemas galima spręsti grupiniu darbu, taip kaip ir ne visada individualiu, todėl labai svarbu pasirinkti tinkamą programą;

-Siekiamo tikslo. Jei vaikui reikia palaikymo ar pamokymo, tinka savitarpio pagalbos ar mokymo grupės;

-Socialinio pedagogo kompetencijos ir įgūdžių. Socialinis pedagogas taiko būtent tą metodą, kurį geriausiai išmano. Taigi, nuo socialinio pedagogo naudojamų metodų ir technikų taikymo, labai priklauso darbo efektyvumas bei rezultatai. Įgyvendinant socialines programas labai svarbi pedagogo kompetencija taikyti individualaus priėjimo ir darbo metodus, atsižvelgiant į vaikų turimus socialinius, psichologinius, pedagoginius ypatumus ir gebėjimus. (Motiejūnienė, Žadeikaitė, 2010, p. 53-69).

Socialinius įgūdžius ugdoma ugdymo įstaigoje per mokomąją bei nepamokinę veiklą. Mokomoji veikla padeda perimti teorinės ir praktinės veiklos gebėjimus ir įgūdžius. Ši veikla teikia galimybes ne tik sistemingai ir nuosekliai lavinti, bet ir auklėti mokinius, ugdyti jų tinkamą santykį su savimi, kitais žmonėmis bei veikla. Socialinių įgūdžių ugdymas taip pat leidžia išvengti deviantinio elgesio išraiškų. Tai ypač svarbu ankstyvame vaiko amžiuje. Kiekvienas vaikas turi gebėti susidoroti su kasdieninio gyvenimo išūkiais, todėl būtina formuoti ir ugdyti pagrindinius socialinius įgūdžius.

Socialiniai įgūdžiai įgyjami stebint, modeliuojant aplinkos elgesį ir gaunant grįžtamąjį ryšį apie savo elgesio pasekmes. Svarbiausias socialinių įgūdžių lavinimas sudaro:

- Konkretaus įgūdžio mokymas;
- Vaidybiniai žaidimai, pasakojimai, analizės, piešimai ir t. t.;
- Įgūdžių modeliavimas ir aptarimas;
- Namų užduočių atlikimas, pateikimas ir aptarimas (Vosylienė, 2009 p. 87).

Jei vaiko socialiniai įgūdžiai silpnai išsiugdyti, jis gali patirti problemų mokykloje, asmeniniame gyvenime, o vėliau ir darbe. Net vaikams, kurie neturi elgesio problemų, socialinių įgūdžių stoka trukdo jų sveikai raidai.

Yra pastebėta, kas vaiko nuomonė apie save, gebėjimas kritiškai mąstyti, bei tinkamai reikšti savo nuomonę, lemia gerą savijautą ir aukštą savivertę ateityje. Pasak Nalivaikaitės (2005) socialinių įgūdžių ugdymas yra sudėtinga užduotis, nes bet kuris vaikas gyvenime vienokioje ar kitokioje situacijoje gali išgyventi neigiamus jausmus. Darbui su vaikais, ugdant socialinius įgūdžius, vienas iš efektyvių metodų – darbas grupėse.

Organizaciniu požiūriu grupė atlieka šias funkcijas:

◊ Grupėje galima greičiau atpažinti asmenybę, jos privalumus ir trūkumus, be to grupėje greičiau generuojasi ir realizuojasi kilusios idėjos ar sprendimai;

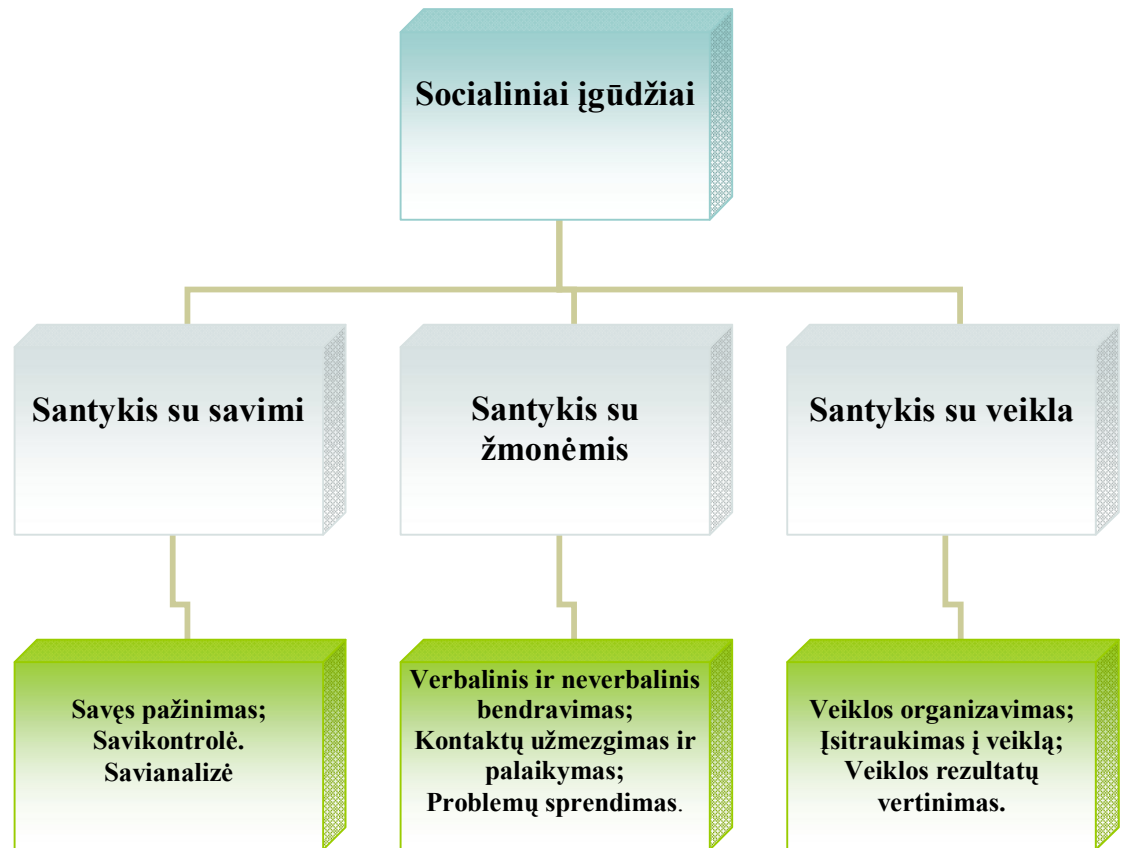
◇ Grupėje galima patenkinti bendravimo poreikius, pelnyti pripažinimą (pvz. agresyviame vaikui parodoma, kad jis yra reikalingas, gerbiamas, o jo indėlis į bendrą grupės darbą yra vertinamas);

◇ Grupė padeda pažinti tikrovę (grupėje keičiamasi nuomonėmis, diskutuojama, sprendžiamos bendros problemos);

◇ Priklausymas grupei sumažina nesaugumo, nerimo, bejėgiškumo jausmus, ypač jei vaikas išgyvena asmenines problemas (Lagūnavičius, 2003, p.28).

Grupinis darbo metodas, anot Vosylienės (2009, p. 67) yra ypač efektyvus uždariems, pasitikėjimo stokojantiems vaikams. Grupinio darbo metu gali būti atliekama sociodrama, terapinės pratybos, ugdomi socialiniai įgūdžiai, šeimos problemų identifikavimas ir sprendimų paieškos diskutuojant ir dalijantis informacija. Grupiniame darbe labai svarbu, kad kiekvienas vaikas būtų savimi ir neslėptų kylančių jausmų. Kad grupinis darbas vyktų tinkama linkme labai svarbus pasitikėjimas ir konfidencialumas tarp grupės narių. Pasak Leliūgienės (2002), net negatyvūs jausmai (baimė, agresija ir t. t.), grupinio darbo metu iššaukia šviesius jausmus, bei norą labiau vertinti save ir aplinkinius.

Raudeliūnaitė (2007, p. 70) akcentuoja, kad socialinių įgūdžių formavimasis gali vykti, tik esant aktyviam individo veikime. Ji išskiria tris veiklos rūšis, kuriomis ugdomi socialiniai įgūdžiai: žaidimai, mokymasis ir nepamokinė veikla. Visos šios veiklos padeda vaikui išspręsti kylančias socialines problemas, formuoti ir įgyvendinti susiformavusius socialinius įgūdžius, sutvirtinti ir išplėsti juos praktinėje veikloje. Tai viena kitą papildančios ir taip pat labai svarbios veiklos. Autorės nuomone socialinius įgūdžius galima grupuoti pagal socialines sąveikas su santykiu su savimi, santykiu su kitais žmonėmis ir santykiu su veikla (žr. 2 pav.).

2 pav. Socialinių įgūdžių grupės pagal rūšis (Raudeliūnaitė, 2007)

Anot Linkaitytės, Daukšytės (2003), socialinių įgūdžių ir gebėjimų supratimas, jų lavinimas turi rasti formuojantis asmenybei, jai bręstant, t.y. pradedant ikimokyklinėse bei baigiant bendrojo lavinimo mokyklose ir kitose švietimo posistemėse. Įgūdžiai bei gebėjimai, kurie nusako asmenybės socialumą, turi būti lavinami per pratybas, per mokymo(si) procesą, nes tik taip vaikas gebės įsisąmoninti ugdomus gebėjimus, bei perprasti jų reikalingumą bei pritaikomumą.

Pasak Grakauskaitės, Kropaitės (2004) socialinių įgūdžių ugdymo programos turi būti įgyvendinamos per šiuos etapus: susipažinimas, ryšių užmezgimas, atsiskleidimas, pritarimas, augimas, veiksmas ir atlikimas.

Susipažinimas. Pirmasis užsiėmimas vyksta tam, kad susipažinti su vaikais, o vaikai susipažintų su vadovu. Jei pirmoji pamokėlė bus gerai apgalvota ir suplanuota, vaikai pasijus saugesni, bus užmezgami artimesni ryšiai.

Ryšių užmezgimas. Šis žingsnis reikalingas, tam, kad vaikai pradėtų pasitikėti vieni kitais. Šiame etape ypač svarbus vaikų bendradarbiavimas. Tuomet užduotys turėtų būti neskatinančios konkurencijos, o vadovas būtų tik stebėtojas. Taip vaikams lengviau atsipalaiduoti bei pasijusti saugiems.

Atsiskleidimas. Kai vaikai aplinkoje jaučiasi saugūs, tuomet jie gali kalbėti apie save. Kalbėdami vaikai apie save, savo aplinką suvokia, kad ne jie vieni patiria sunkumą, o juos įveikti tikrai įmanoma. Šiame etape būtina ugdyti gebėjimą klausytis kalbančio, bei tinkamai reaguoti į tai kas sakoma. Taip pat ugdomas gebėjimas tinkamai reaguoti konfliktinėse situacijose.

Pritarimas. Šiame etape turi būti ugdomi gebėjimai kalbėti ne tik apie save bet ir apie draugus (grupės narius). Ypač tinka užsiėmimai, kurių metu būtų paminimos vaikų gerosios savybės, tai vaikams suteiks pasitikėjimą.

Augimas. Šiame etape reikėtų sukurti tokias situacijas, kuriose reikėtų rūpintis vieni kitais. Jei situacijos bus gana sudėtingos, vaikai supras, kad grupė gali pasiekti daug daugiau, nei atskirai po vieną.

Veiksmas ir atlikimas. Tai yra paskutinis etapas. Šiame etape vaikai pasiskirstę vaidmenimis, nariai lengvai bendrauja tarpusavyje, nes vienas apie kitą žino gana nemažai, todėl turėtų jaustis tarpusavio pasitikėjimas.

2.2 Socialinio pedagogo veikla ugdant vaiko socialinius įgūdžius

Vaikas augdamas šeimoje įgyja savęs supratimo jausmą, įvairių savybių, kuriomis skiriasi nuo kitų žmonių, bei savo vertės jausmus. Vaikui augant, plečiasi jo aplinka, tuomet į socializacijos procesą įsijungia mokykla, mokytojas ir mokyklos bendruomenė.

Anot Čepuko R. (1999) (cit. Buzaitytė- Kašalynienė, 2003, p. 2), socialinio pedagogo ugdytiniai dažniausiai yra vaikai, kurie auga nedarniose, girtaujančiose, skurdžiai gyvenančiose šeimose. Socialiniams pedagogams labiausiai padeda klasių auklėtojai, mokyklos administracija ir vaiko teisių apsaugos tarnyba.

Mokykla- antroji bendruomenė, į kurią vaikas patenka po šeimos. Vaikas pradėjęs mokintis, patenka į jam nepažįstamą bendruomenę, kurioje jau yra nustatytos taisyklės ir normos, kurios ne visada sutampa su šeimoje galiojančiomis elgesio taisyklėmis. Tai dažnai sukelia įvairių problemų, todėl yra taikomos įvairios socialinės programos, kuriomis naudodamiesi pedagogai ugdo tam tikrus socialinius įgūdžius. Mokykloje vaikas socializuojasi, įgyja tam tikrų elgesio ir bendravimo įgūdžių. Mokykla orientuojama padėti mokiniams suvokti save, padėti tapti pilnaverčiu visuomenės nariu, įsisavinti visuomenės normas, patirtį. Visa tai galima apibūdinti kaip „individo tapimas visuomeniniu žmogumi, asmenybe“ (Kučinskas, Kučinskienė, 2000, p. 219). Leliūgienė (2002) teigia, kad pagrindinis socialinio- edukacinio darbo tikslas mokykloje- yra vaikų parengimas tolesniam gyvenimui. Autorė teigia, kad socializacijos procese galima išskirti tris esmines dalis:

- socialinę adaptaciją (asmens prisitaikymas prie socialinės aplinkos keliamų sąlygų ir reikalavimų);

- individualizaciją (savo asmenybės išsaugojimas);
- integraciją (kritiškumo pagrindais gali daryti poveikį grupės tikslams, nuostatomis ir normoms).

Lietuvių mokslininkai Leliūgienė (2002), Rupšienė (2000), Žukauskienė (1999) nustatė, kad vaikai augdami probleminėse ir socialinės rizikos šeimose daug dažniau patiria šeimos ir bendraamžių atstūmimą, aplinkos konfliktiškumą, socialinės adaptacijos, mokymosi sunkumus mokykloje.

Anot Velicko (1992), mokykloje dažnai vyrauja vertinamoji aplinka, t. y. kiekvieną kartą mokinį vertina pagal jo laimėjimus ir poelgius, savybės ir žinios yra lyginamos su kitų mokinių. Tuomet mokiniai sulaukia ne tik teigiamų, bet ir neigiamų vertinimų, o tai išprovokuoja nerimą, o dažni neigiami vertinimai lemia baimę patirti nesėkmę, todėl negalima viešai skelbti mokinių įvertinimų ar kritikuoti už blogai atliktus darbus. Neigiamai vaiką veikia ir tai, kad garsiai stebimasi dėl to, kad pirmą kartą darbai yra atlikti puikiai. Pedagogas neturėtų lyginti mokinių darbų ir jų viešai kritikuoti.

Pasak Civinsko, Levickaitės, Tamolienės (2006), pedagogų rezultatų vertinimas parodo, kad yra netoleruojami mokiniai, kuriems sunkiau sekasi mokintis taip įžeisdami mokinio savivertę ir paskatindami klasės atstūmimui bei galimam tyčiojimuisi. Tuomet pasireiškia nusivylimas mokykla, mokymusi ir pačia mokytoja. Tokie vaikai pradeda greitai supykti, tampa agresyvūs, nenorėdami priimti suaugusiųjų pagalbos ima tolti nuo ugdymo aplinkos.

Amerikos psichologas Kaplan iškėlė hipotezę (cit. Velickas, 1991), kad žema savivertė yra vienas iš faktorių, nulemiančių asmenybės vystimąsi asocialiu keliu. Taigi, jei dėl kokių nors priežasčių formuojasi žemas savęs vertinimas, savigarba tampa labai aktuali ir verčia žmogų ieškoti įvairiausių būdų ją patenkinti. Jei žmogui ilgą laiką nepavyksta pakelti savęs vertinimo lygio socialiais būdais, jis bando rinktis kitus, alternatyvius elgesio modelius. Autoriaus nuomone, tokie modeliai dažniausiai randami asocialioje aplinkoje, kur žmogaus savybės nėra vertinamos pagal visuomenėje priimtus kriterijus, taip leidžiantys pakelti savęs vertinimo lygį.

Vaikai, kurie auga nepalankioje socialinėje aplinkoje ir neigiamai vertinami ne tik pedagogų, bet ir aplinkos, daug dažniau patiria bendraamžių atstūmimą ugdymo įstaigose. Dar viena didelė problema tai, kad socialiai apleistų, iš socialinės rizikos šeimų vaikų socializacija tarp bendraamžių ir bendramokslių dažnai sukelia skausmingus išgyvenimus, kadangi šie vaikai neturi „gražių“ daiktų, drabužių, kas yra labai svarbus šio amžiaus vaikų vertinimo veiksnys, nepasižymi tvarkingumu, neturi tinkamo elgesio visuomenėje įgūdžių. Uždariasni vaikai, jausdami aplinkinių smerkimą, patys pasitraukia, izoliuojasi nuo bendraamžių, taip prarasdami galimybę įgyti bendravimo įgūdžių ir dar labiau sunkindami socializacijos procesą. Visa tai stabdo jų tolimesnę

socialinę ir psichologinę raidą. Taigi, šiems vaikams lieka vienintelė galimybė- gauti socioedukacinę pagalbą iš juo besirūpinančios bendruomenės, pvz. mokyklos bendruomenės (Janutytė, 2007).

Anot Jonynienės, Dromantienės (2002), mokyklos aplinka gali būti palanki asocialiam elgesiui formuotis, o ypač, kai vaikai yra iš probleminių šeimų. Autorės atlikusios tyrimą nustatė, kad dažnai neteisingai elgiamasi su „kitokiais vaikais“ (negabūs, neturtingi...), o taip pat pasitvirtino, kad vaikai nukenčia dėl savo geriančių, neturtingų, išsiskyrusių ir panašių tėvų. Atlikto tyrimo metu vaikų pateiktuose atsakymuose išryškėjo šios pagrindinės idėjos (Jonynienė, Dromantienė, 2002, p. 31):

- visuomenės standartų neatitinkančios žmonių grupės nukenčia nuo neteisingo visuomenės požiūrio: netiksliai elgiasi ir vaikai, ir suaugusieji su prasčiau besimokinančiais vaikais, kaip vaikai paminėjo, mokytojos bendravimo stilius ir kultūra priklauso ar mokinsis mokinas gerai ar ne. Mokytojai dažnai daugiau dėmesio skiria tiems mokiniams, kurie mokosi geriau („mokytojos kreipia daugiau dėmesio į tuos vaikus, kurie mokinas gerai; jais rūpinasi ir jiems padeda...“, - teigia vaikai); su vaikais, kurie auga probleminėje šeimoje, jie dažnai sulaukia kitų mokinių patyčių, nors ir vaikai teigia „vaikas neturėtų kentėti dėl šeimos blogų darbų ar nusikaltimų“.

- galia suaugusiųjų pusėje: pedagogams viskas galima- („...gali neištesėti pažadų...“, „...gali parašyti blogą pažymį todėl, kad jis šiandien blogos nuotaikos...“); jaučiamas nelygiateisis bendravimas („...kai kalbi su mokytoju negali išsakyti visų savo minčių, nes jo bijai...“, - pastebi vaikai);

- moko viena, o daro kita („...mokytojos moko nerūkyti, o pačios rūko“);

- amžių lemiantis nelygiateisiškumas („reikia atsižvelgti į vaikų norus“, „suaugusieji labiau domisi vyresnių vaikų nuomone“, - teigia vaikai) (Jonynienė, Dromantienė, 2002, p. 30-40).

Anot Barkauskaitės, Mišeikytės (2006), vaiko savijautai mokykloje turi reikšmės ne tiek mokymo medžiaga, programos, kiek pats mokymo organizavimas, mokinio ir mokytojo tarpusavio sąveika, mokyklos mikroklimatas ir jo įtaka asmenybės formavimuisi. Taigi išryškėja, kad asocialiam elgesiui formuotis daro įtaką ne tik šeima, bet ir mokykla, nes vaikai susidraugauja su tokiais mokiniais, su kuriais jaučiasi saugūs, o tai dažniausiai vaikai, kurie pasižymi asocialiu elgesiu, rūko, pamokų metu elgiasi netinkamai ir pan. Vaikas tampa tokių vaikų grupių nariu ir elgiasi taip, kaip ir kiti grupės nariai ar lyderiai.

Tam, kad vyktų pedagoginė korekcija, socialinis pedagogas turėtų atkreipti į vaiko individualybę, vaiko šeimos buities sąlygas, socialinį statusą šeimoje, visuomenėje, mokykloje ir kitus svarbius faktorius, kurie tiesiogiai įtakoja vaiko savijautą ir elgesį. Kaip vieną iš svarbių

pedagoginės pagalbos metodą galima išskirti socialinių įgūdžių ugdymą. Pradinių klasių mokiniams labiausiai tinkamas metodas- žaidimų terapija. Žaidimo metu vaikai ne tik išreiškia save, savo jausmus, bet ir tuo pat metu išmokstama tam tikrų socialinių vaidmenų, įgyjama socialinių įgūdžių. Tinkamai parinkti žaidimai modeliuoja realų elgesį ir praplečia elgesio alternatyvas. Per žaidimą vaikai išgyvena situacijas, kurios yra realios ir reikšmingos. Žaidimo metu vaikas keičia savąsias nuostatas, o ateityje optimizuoja savo elgesį panašiose situacijose (Šniras, 2005).

Socialinių įgūdžių programa gali būti paremta ir kitomis, vaikams įdomiomis veiklomis, pvz.: pasakų kūrimu, piešimu ar kitokia kūrybine veikla, kuri suteikia progą suprasti savo jausmus ir poelgius, įsivaizduoti vienokį ar kitokį sprendimo priėmimo būdą, o tuomet pritaikyti realiame gyvenime. Anot Lepeškieienės (1996) vaikas mokinas iš viso to, kas jį supa aplinkoje.

Anot Brazauskaitės (2004, p. 26) piešiniuose atsispindi neigiama bei rizikinga gyvenimo patirtis, kuri veikia visas vaiko raidos grandis. Brochman (2004, p. 73-74) teigia, kad piešiniai parodo, kas vyksta vaiko sąmonėje. Piešimas suteikia vaikui galimybę kalbėti simboliais ir metaforomis, visas mintis išreiškiant grafiškai ir spalvomis. Tai mažina kalbėjimo nerimą ir leidžia pajusti išgyvenimus ir santykius su aplinka.

Raudeliūnaitė (2007) teigia, kad pagrindinės veiklos rūšys, per kurias vaikas ugdomi socialinius įgūdžius yra:

- ◆ Žaidimai- suteikia galimybę ugdytis bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius, pajusti ir perprasti bendravimo situacijas, susitapatinti su jomis;
- ◆ Nepamokinė veikla, tai tokia veikla, kuri padeda ugdytis socialinius įgūdžius ir padeda išspręsti socialines problemas;
- ◆ Mokomoji veikla padeda nuosekliai ir sistemingai lavinti mokinius, jų santykį su savimi ir aplinkiniais.

3. SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ UGDYMO GALIMYBĖS VAIKAMS AUGANTIEMS SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMOSE

3.1 Tyrimo metodai

Atliekant tyrimą buvo naudojamas teorinis analizės metodas, kokybinis tyrimas (anketinė apklausa), veiklos analizė ir kokybinis turinio analizės metodas. Pasirinkti tyrimo metodai leido geriau pažinti vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose, turimus socialinius įgūdžius, taip pat įvertinti socialinių įgūdžių ugdymo(si) galimybes.

Kardelis (2002), Žižiūnaitė (2001) teigia, kad kokybinį tyrimą galima apibūdinti kaip sistemingą, nestruktūrizuotą atvejo, individų grupės, situacijos ar įvykio tyrimą natūralioje aplinkoje, siekiant suprasti tiriamuosius reiškinius bei pateikti interpretacinį holistinį jų aiškinimą.

Anot Luobikienės (2000), kokybinis tyrimas yra suvokimo procesas, kuris grindžiamas individualiomis metodologinėmis žmonių socialinių problemų tyrimo tradicijomis. Tyrėjas sukonstruoja kompleksinį, holistinį paveikslą, analizuoja žodžius, išsamiai perduoda informantų požiūrius bei atlieka tyrimą natūralioje aplinkoje. Kaip teigia Kardelis (2005), kokybinio tyrimo svarbiausia dalis- kokybinio tyrimo duomenų apibendrinimas.

Tyrimo metu buvo naudojamas kokybinio tyrimo metodas- anketinė apklausa. Anot Charles (1999), apklausa yra vienas iš tyrimo metodų, kuris veiksmų seka padeda gauti atsakymus.

Sekantis tyrimo metodas- kokybinė turinio analizė. Šis tyrimas susideda iš keturių veiksmų:

1. Daugkartinis teksto skaitymas;
2. Kategorijų išskyrimas remiantis “raktiniais” žodžiais;
3. Kategorijų turinio skaidymas į subkategorijas;
4. Kategorijų ir subkategorijų interpretavimas ir pagrindimas įrodymais iš teksto.

Šį kokybinį tyrimą sudaro etapai:

Pirmajame etape (2010 - 2011 m.) atlikta literatūros analizė. Literatūrinių šaltinių studijavimas leido tiksliau suformuluoti tyrimo temą, apibrėžti objektą ir išskirti problemą. Šiame etape taip pat suformuluoti tyrimo tikslas bei uždaviniai.

Antrajame etape (2011 m. sausio mėn.) buvo atliekamas kokybinis tyrimas – anketinės apklausos metodas. Šio tyrimo metu buvo apklausiami ekspertai, tiesiogiai dirbantys su vaikais, augančiais socialinės rizikos šeimose. Apklausos tikslas- išsiaiškinti vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose, turimus socialinius įgūdžius.

Trečiajame etape (2011 m. sausio - vasario mėn.) buvo kuriama tyrimo metodika- socialinių įgūdžių ugdymo(si) planas (programa).

Ketvirtame etape (2011 m. kovo - birželio mėn.) buvo vykdomas veiklos tyrimas. Šio tyrimo tikslas – ugdyti socialinius įgūdžius vaikams augantiems socialinės rizikos šeimose, pagal parengtą socialinių įgūdžių ugdymo programą.

Penktajame etape (2011 birželio mėn.) buvo apklausiami tie patys ekspertai, tiesiogiai dirbantys su vaikais, augančiais socialinės rizikos šeimose tam, kad būtų įvertinta socialinių įgūdžių ugdymo programos nauda. Buvo pateikta ta pati anketa įvertinti vaikų socialinius įgūdžius po eksperimento.

Šeštajame etape (2011 liepos – rugpjūčio mėn.) buvo atlikta gautų duomenų kokybinė analizė. Remiantis tyrimo metu gautais rezultatais buvo suformuluotos rekomendacijos ir darbo išvados.

3.2 Tyrimo imtis

Tyrimo imtis 22 tyrimo dalyviai (N=22). Socialinių įgūdžių ugdymo programoje dalyvavo 12 vaikų (N=12), kurie auga socialinės rizikos šeimose. Vaikų amžius nuo 6 iki 10 metų. Pasak Miškinio (2003), tokio amžiaus vaikas – sudėtingas ir įdomus žmogus: jis jau paaugęs, žaidžia susikaupęs, mėgsta kurti bei fantazuoti. Be to, šiame amžiuje vaikas yra emocionalus – jo emocijos gyvos, nors dažnai ir nepastovios. Kalbant apie šio amžiaus vaikus reikia pabrėžti, kad šiame amžiaus tarpsnyje labai svarbūs žaidimai, nes žaidimų metu vaikas ugdomi intelektą, emocijas, dorovę. Ypatingai svarbu tai, kad žaisdami vaikai mokosi bendrauti, formuojasi socialus elgesys, o tai skatina jo socializacijos procesus. Vaiko žaidybinė veikla suteikia galimybę būti nepriklausomam bei kelti pasitikėjimą savimi.

Tyrimas atliktas pasirinkus vaikus, patogiosios imties būdu: visi programos dalyviai lanko Carito vaikų dienos užimtumo centrą.

Trys vaikai mokinasi Vytauto Didžiojo vidurinėje mokykloje, o kiti devyni Naujamiesčio vidurinėje mokykloje. Visi eksperimente dalyvavusieji lanko Carito vaikų dienos užimtumo centrą.

Eksperimente dalyvavusiems vaikams buvo paaiškinta, kad esant reikalui, jie gali atsisakyti toliau dalyvauti tyrime, nes veikla buvo paremta savanoriškumo principu.

Kokybinio tyrimo apklausos metodo imtį sudaro 10 respondentų – ekspertų (N=10), tyrimo imtis sudaryta iš dviejų socialinių darbuotojų, vienos socialinės pedagogės, penkių pradinių klasių auklėtojų ir dviejų muzikos mokytojų.

Tyrimui buvo pasirinkti, tie asmenys, kurie galėjo apibūdinti šių vaikų turimus socialinius įgūdžius. Ekspertais buvo šių profesijų atstovai: dvi socialinės darbuotojos (Jolanta A. ir Jolanta K.) ir viena socialinė pedagogė (Daiva). Šios ekspertės dirba Carito vaikų dienos užimtumo centre. Visi eksperimente dalyvavę vaikai yra pradinių klasių mokiniai, todėl buvo apklaustos ir penkios, šių

vaikų, pradinių klasių auklėtojos (Zita, Gailutė, Elytė, Elvyra, Regina). Taip pat buvo apklaustos ir dvi muzikos mokytojos (Antanina ir Sandra), kurios dėsto muzikos pamokas šiems vaikams.

1 lentelė

Eksperčių darbo stažas su vaikais, (N=10)

Ekspertas	Profesija	Darbo stažas su vaikais
Jolanta A.	Socialinė darbuotoja	2 m.
Jolanta K.	Socialinė darbuotoja	2 m.
Daiva	Socialinė pedagogė	13 m.
Zita	Pradinių klasių auklėtoja	15 m.
Gailutė	Pradinių klasių auklėtoja	9 m.
Elytė	Pradinių klasių auklėtoja	11 m.
Elvyra	Pradinių klasių auklėtoja	6 m.
Regina	Pradinių klasių auklėtoja	14 m.
Antanina	Muzikos mokytoja	11 m.
Sandra	Muzikos mokytoja	3 m.

Tyrimo dalyvavusiems vaikams ir ekspertams buvo užtikrintas anonimiškumas. Respondentams buvo paaiškinta, kad niekur nebus panaudoti jų tikri vardai, o tyrimo rezultatų apibendrinime bus pateikti sugalvoti vardai. Ekspertų anketinės apklausos rezultatai pateikti 1 priede.

3.3 Socialinių įgūdžių ugdymo(si) ir vertinimo tyrimo rezultatai

3.3.1 Socialinių įgūdžių ugdymo(si) programos (veiklos tyrimo) taikymas

Kokybinio tyrimo anketa buvo sudaryta iš esminių socialinių įgūdžių, kurie, remiantis mokslininkų atliktais tyrimais, yra svarbiausi pozityviai vaiko socializacijai. Anot Sharma (2005), tai taisyklių laikymasis, pagarba sau ir kitam, gebėjimas išreikšti save žodine ir nežodine forma, pasitikėjimas savimi, tinkamų sprendimų priėmimas. Pasak Satir (2004), socialiniai įgūdžiai, tai pasitikėjimas savimi, verbaliniai ir neverbaliniai bendravimo įgūdžiai, gebėjimas atsispirti, turėti tvirtą savo nuomonę ir ją apginti. Girdzijauskienė ir Šimelionienė (1996) teigia, kad tai elgesio formos, kuriomis siekiama artimesnių tarpusavio santykių ir efektingesnės socialinės sąveikos. Taigi, vieningos nuomonės, kas yra socialiniai įgūdžiai nėra, todėl remiantis mokslinė literatūra bei metodine medžiaga, buvo išskirti patys svarbiausi šeši socialiniai įgūdžiai, kuriuos sudaro tam tikri gebėjimai.

Anketinės apklausos metu ekspertams buvo pateikti šeši socialiniai įgūdžiai, pagal kuriuos šie vaikai buvo vertinami:

- Elgesio klasėje įgūdžiai;
- Bendravimo įgūdžiai;
- Jausmų suvokimo įgūdžiai;
- Savęs pažinimo įgūdžiai;
- Savikontrolės įgūdžiai;
- Streso įveikimo įgūdžiai.

Anketinės apklausos metu, kiekvienas socialinis įgūdis buvo vertinamas pagal tam tikrus gebėjimus nuo 1 iki 5 balų. 1- socialinis įgūdis puikiai išsiugdytas (stipriai pasireiškia), 5 balai- vaikas šio socialinių įgūdžių neturi (visiškai nepasireiškia).

Socialinius įgūdžius galima suskirstyti balais: 1,0- 1,7 vaiko socialiniai įgūdžiai puikūs 1,8- 3,5; vidutiniški socialiniai įgūdžiai; 3,6- 5 socialiniai įgūdžiai blogai išsiugdyti.

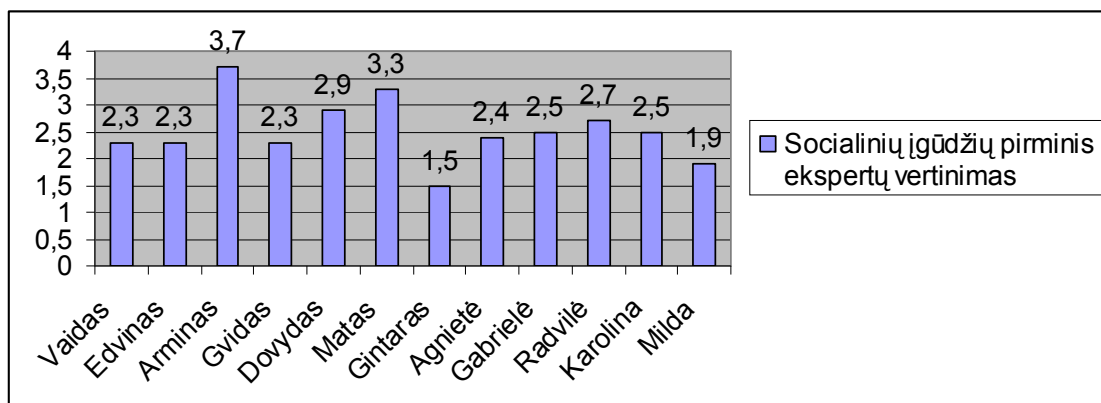
2 lentelė

Socialinių įgūdžių ekspertų vertinimas, (N=10)

Socialinis įgūdis	Elgesys klasėje	Bendravimo įgūdžiai	Jausmų suvokimo įgūdžiai	Savęs pažinimo įgūdžiai	Savikontrolės įgūdžiai	Streso įveikimo įgūdžiai
Vaikas						
Vaidas	2.4	2.2	2.6	2.4	2.0	2.4
Edvinas	2.2	2.2	1.8	2.4	2.4	2.8
Arminas	4.4	4.4	3.4	3.0	3.4	3.6
Gvidas	2.0	2.4	2.2	2.8	1.8	2.6
Dovydas	2.6	2.6	3.0	3.0	2.8	3.2
Matas	3.2	3.6	3.6	3.8	2.6	3.2
Gintaras	1.8	1.4	1.4	1.6	1.2	1.8
Agnietė	2.6	2.2	2.4	1.8	2.4	2.8
Gabrielė	3.0	2.2	2.4	2.6	2.4	2.2
Radvilė	2.6	2.4	2.8	2.8	2.6	2.8
Karolina	2.4	3.2	2.2	2.6	2.6	2.2
Milda	1.6	1.6	2.4	2.2	2.0	1.6

Kaip matoma 2 lentelėje nėra nei vieno išskirtinio socialinio įgūdžio, kurio visi vaikai nebūtų įvaldę arba gerai įvaldę. Šie rezultatai parodo, kad išskirti socialiniai įgūdžiai visiems vaikams reikalingi, todėl galima teigti, kad jie parinkti tikslingai. Ekspertų nuomone, prieš

socialinių įgūdžių ugdymo programą, visos vaikų grupės geriausiai išsiugdyti bendravimo įgūdžiai (2.2 vidurkis), savikontrolės įgūdžiai (2.4 vidurkis) ir jausmų suvokimo įgūdžiai (2.5 vidurkis), blogiausiai įvertinti elgesys klasėje, savęs pažinimo ir streso įveikimo įgūdžiai (2.6 vidurkis). Šie rezultatai parodo, kad visus įgūdžius tikslinga ugdyti visai šiai vaikų grupei.

3 pav. Vaikų, prieš dalyvavimą socialinių įgūdžių ugdymo programoje, socialinių įgūdžių vidurkiai.

Kaip matoma **3 pav.**, prieš vykdant socialinių įgūdžių ugdymo programą, tik vieno vaiko socialiniai įgūdžiai įvertinti puikiai (1,5 balo), dešimties vaikų socialiniai įgūdžiai įvertinti vidutiniškai, o vieno vaiko socialiniai įgūdžiai išsiugdyti blogai. Vaikų socialinių įgūdžių vidurkis 2,5, todėl galima teigti, kad visiems vaikams yra reikalinga bei naudinga socialinių įgūdžių ugdymo programa. Tyrime dalyvavusių berniukų vidutinis socialinių įgūdžių vertinimas-2,6, mergaičių- 2,4, taigi, tiek ir mergaičių, tiek ir berniukų socialiniai įgūdžiai neišsiskiria pagal lytį.

Tai, kad vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose gana žemi socialinių įgūdžių įvertinimai, patvirtina daugelio autorių nuomone, kad vaikai augdami tokiose šeimose neturi pakankamai galimybių įvaldyti socialinius įgūdžius, todėl jiems turi padėti socialinis pedagogas, kaip antrosios bendruomenės po šeimos, atstovas tam, kad šie vaikai nepajustų bendraamžių atstūmimo, nepatirtų socialinės adaptacijos ir mokymosi sunkumų.

Programos įgyvendinimas. Programa vyko nedideliame kambaryje, atskirtam nuo likusios grupės tam, kad likusieji vaikai netrukdytų ir netrikdytų sukurtos jaukios ir saugios aplinkos. Anot Butkienės, Kepalaitės (1996) norint, kad vaikas tinkamai elgtųsi, būtina jį atskirti nuo pašalinių dirgiklių ir dirbti norimu būdu. Taip galima formuoti tinkamą elgesį bei motyvaciją (Butkienė, Kepalaitė, 1996).

Užsiėmimai vyko vieną kartą per savaitę- ketvirtadienį. Kiekvieno užsiėmimo trukmė buvo apie vieną valandą. Prieš užsiėmimą vaikai buvo supažindinti su programa, jos eiga ir kas bus

vykdoma kitų užsiėmimų metu. Taip pat buvo išskiriamos problemos, su kuriomis vaikai dažniausiai susiduria. Problemoms nustatyti vaikai rašė, dėl ko dažniausiai turi problemų, dėl kokių priežasčių dažniausiai gauna pastabas...

Kiekvieno užsiėmimo metu buvo žaidžiami žaidimai atsipalaidavimui, išsidūkimui ir nusiramimui tam, kad vaikai pasiruoštų grupiniam darbui. Po kiekvieno užsiėmimo dalyviai pildė užsiėmimo vertinimo anketą, kad būtų žinoma, kas vaikams buvo naudinga, kas patiko, o kas ne labai. Taip pat ši anketa buvo naudojama refleksijai, kad vaikai prisimintų ir geriau užfiksuotų visa tai, kas vyko užsiėmimų metu. Vaikų vertinimai pateikti 3 priede.

Visų užsiėmimų metu programos dalyviai rinko šypsėnes. Jei vaikas užsiėmimo metu elgėsi drausmingai ir nepažeidinėjo taisyklių, gaudavo šypsėnelę. Jei vaikas nepakludavo taisyklėms, elgdavosi nedrausmingai ir trukdydavo grupės darbui, programos dalyvis šypsėnelės negaudavo. Jei vaikas elgėsi gerai užsiėmimo pabaigoje gaudavo saldainį. Šis „atlygis už gerą elgesį“ vaikus labai paskatino elgtis taip kaip buvo reikalaujama.

Pirmojo užsiėmimo tikslai:

- Supažindinimas su socialinių įgūdžių ugdymo programa, užsiėmimų temomis.
- Artimiau susipažinti;
- Sukurti jaukią aplinką;
- Sumažinti vaikų įtampą tarp vaikų ir programos vedėjo;
- Sukurti grupinę atmosferą;
- Ugdyti bendravimo įgūdžius;
- Skatinti toleranciją;
- Sukurti užsiėmimų taisykles.

Antrojo- vienuoliktojo užsiėmimų tikslai:

- Sprendimų priėmimas;
- Problemų sprendimas;
- Kūrybinis mąstymas;
- Aš ir mano šeima;
- Mano aplinka;
- Savęs pažinimas;
- Savigarbos ugdymas;
- Empatija;
- Emocijų ir jausmų nustatymas ir įvardijimas;
- Emocijų valdymas;
- Streso įveikimas;

- Bendravimas ir bendradarbiavimas;
- Aktyvus klausymasis;
- Bendravimo klaidos;
- Konstruktyvus konfliktų sprendimas;

Paskutinio užsiėmimo tikslas:

- Įgyvendinti vaikų norus;
- Atsipalaiduoti;
- Įtvirtinti socialinius įgūdžius, ne programos vedimo aplinkoje.

Visa programa pateikta 2 priede.

3.3.2 Subjakyvūs vaikų socialinių įgūdžių ugdymo(si) programos vertinimai

Remiantis ekspertų nuomone, buvo atrinkti 12 vaikų, kurie dalyvavo socialinių įgūdžių ugdymo programoje.

Programa sudaryta iš dvylikos užsiėmimų. Programa buvo vykdoma 2010 kovo - birželio mėnesiais. Programa parengta remiantis Grakauskaitės- Karkockaitės (2006), Žukauskienės (1996), Sturlienės (2007) ir kitų tyrėjų darbais. Taip pat buvo remtasi metodine medžiaga- Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa (2004), Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas pradinė klasių moksleivių įgūdžiams ugdyti (2001), Socialinių įgūdžių ugdymo vadovu (2009). Tyrimo metodika paremta Bitino (2006) aprašytu ugdymo projektu, kuriame tiesiogiai dalyvauja tyrėjas. Šia metodika siekiama, kad patys ugdytiniai aktyviai dalyvautų įgyvendinant programą (Bitinas, 2006).

3 lentelė

Teigiami vertinimai veiklos, vedamos socialinių įgūdžių ugdymo programos metu, (N=12)

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Iliustruojantys teiginiai</i>	<i>Teiginių skaičius</i>
Išmokti nauji žaidimai, darbo, užimtumo ir laisvalaikio su draugais leidimo formos	Teigiamas žaidimų ir užduočių vertinimas	„Šiandien išmokau žaidimų, kuriuos galėsiu žaisti ir klasėje“ „Šiandien išmokau naujų žaidimų, kurie man labai patiko“ „Žaidžiame žaidimus, kurių niekada nesu žaidusi“ „Norėčiau, kad žaistume daugiau žaidimų“ „Norėčiau daugiau žaidimų ir kad žaistume ilgiau“ „...labai įdomios užduotys“ „Įdomiais žaidimais...“ „Norėčiau žaisti žaidimus, kurie man patinka“ „Šiandien įdomiai grojome, niekada nesu anksčiau taip žaidusi“	106
	Lipdymo darbėlių teigiami programos dalyvių vertinimai	„Išmokau dirbti su moliu“ „Patiko žaisti su moliu“ „Išmokau lipdyti“ „Norėčiau, kad ir kitą kartą lipintume iš molio, nes labai patiko“ „Nes smagu daryti darbelius“ „Žaidžiam ir dirbam darbelius, kuriuos man patinka daryti“	19

Programos dalyvių teigiami vertinimai piešimo užsiėmimų	„Noriu, kad daugiau laiko pieštume“ „Man labai patiko žaidimas „Koliažas“. Aš norėčiau, kad ir kitą kartą darytume kažką panašaus“ „Norėčiau, kad per pamokas pieštume“	10
Vaikų pasiūlymai kaip ugdyti socialinius įgūdžius, taikant jiems žinomus žaidimus	„Norėčiau, kad dar kartą žaistume paveiklo dėlionę“ „Norėčiau daugiau vaidinti“ „Man patinka sekamos pasakos...“ „Norėčiau dar panašių žaidimų, kaip piešimas ant nugaros“	7
Iš viso:		142

Kokybinio tyrimo metu programos dalyviai svarbiausią kategoriją išskyrė- išmokti nauji žaidimai, darbo, užimtumo ir laisvalaikio su draugais leidimo formos.

Pirmoji ir vaikų išskirta kaip svarbiausia subkategorija- teigiamas žaidimų ir užduočių vertinimas. Žaidimas vaikui pirmiausiai smagus užsiėmimas, kuris skatina savęs pažinimą, plėtoja saviraišką, skatina kūrybinį mąstymą. Žaidimo metu vaikas mokosi bendrauti, išreikšti jausmus, spręsti problemas. Žaidimu paremta ugdomoji veikla padeda kaupti gyvenimišką patirtį. Pasak Miškinio (2003, p.122), „žaidimai padeda sukaupti patirties, suprasti žmonių santykius, įsijausti į juos, vaizduote ir mąstymu stiprinti tikrovės suvokimą. Žaidžiant lavėja vaiko fizinės ir psichinės funkcijos, jis įgyja žinių, bei tobulina judėjimo įgūdžius“. Koffemaniene (2001) žaidimą įvardija, kaip simbolinį tikrovės reiškinių vaizdavimą. Kad žaidimai lavina įvairius vaikų įgūdžius patvirtina ir Oaclander (2007, p.153) žaisdamas vaikas sužino apie pasaulį, o tai labai svarbu visaverčiam vystymuisi. Vaikui žaidimas yra tikslinga ir rimta veikla, kurios metu jis protiškai, fiziškai ir socialiai vystosi. Taigi, per žaidimus vaikas kaupia patirtį, sprendžia problemas, mąsto ir kuria bei mokosi socialinių vaidmenų. Kadangi programos dalyviai- pradinių klasių mokiniai, jiems vis dar labai svarbūs žaidimai, kaip saviraiškos priemonė, tai atsispindi ir vaikų teiginiuose:

„Norėčiau, kad žaistume daugiau žaidimų“

„Žaidžiame žaidimus, kurių niekada nesu žaidusi“

„Nes patinka žaidimai“.

Programos dalyviai pateikė daug ir įvairių pasiūlymų, pastebėjimų ir įvertinimų susijusių su žaidimais, kurie buvo vykdyti programos metu:

„Norėčiau daugiau žaidimų ir kad žaistume ilgiau“

„Norėčiau, kad kai kuriuos žaidimus žaistume po keletą kartų“.

Kita subkategorija lipdymo darbėlių teigiami vertinimai.

Socialinių įgūdžių ugdymo programos metu buvo vykdomi užsiėmimai, kurių metu, vaikai lipdė darbelius iš molio. Lipdymas iš molio naudojamas vaikų saviraiškai ir kūrybingumui ugdyti. Pasak Oaklander (2007), lipdymo darbai padeda išreikšti jausmus, sukelia pasitikėjimo jausmą, o taip pat lengvina komunikaciją tarp grupės narių. Kad vaikams ši veikla svarbi ir įdomi patvirtina ir programos dalyvių nuomonė:

„Norėčiau, kad dažniau dirbtume su moliu“

„Norėčiau, kad ir kitą kartą lipintume iš molio, nes labai patiko“

„Patiko žaisti su moliu“.

Sekanti subkategorija programos dalyvių teigiami vertinimai piešimo užsiėmimų. Dailės terapija tai neverbalinės kalbos priemonė, kuri gali būti naudojama vaikams, o ypač sunkiai reiškiantiems mintis ir išgyvenimus žodžiais, kurie nenoriai bendrauja. Piešiant bendrą grupės piešinį ar dalinantis savo piešiniais su kitais grupės nariais, skatina pozityvius bendravimo modelius, kūrybiškumą sprendžiant sudėtingas problemas. Anot Brazauskaitės (2004), piešimas, tai prigimtinis pasaulio pažinimo būdas. Žaidžiant, piešiant plėtojasi kalbiniai įgūdžiai, pasaulio pažinimas, savivoka. “Piešimas- ankstyvoji komunikacijos ir mąstymo formų šalia žaidimo ir kalbos” Brazauskaitės (2004, p. 7). Šis saviraiškos būdas reikšmingas darbui su vaikais, kurie ne visada nori išsipasakoti apie savo problemas, mintis, emocijas ar jausmus. Socialinių įgūdžių ugdymo programos dalyviai teigiamai vertina piešimą, kas ir atsispindi vaikų vertinimo anketoje:

„Man labai patiko žaidimas „Koliažas“. Aš norėčiau, kad ir kitą kartą darytume kažką panašaus“

„Norėčiau, kad daugiau laiko pieštume“

„Norėčiau, kad per pamokas pieštume“.

Išmokimas vaikui yra žaidimas, o žaisdamas jis mokosi, ir šios dvi sąvokos neatsiejamos. Skatindami vaikus žaisti, sudaromos sąlygos natūraliai įgūdžių ir gebėjimų raidai. Žaidimas - tai ugdymo pagrindas, jam tarnauja tinkamos, dėmesį traukiančios priemonės.

Sekanti subkategorija pasiūlymai kaip ugdyti socialinius įgūdžius, taikant jiems žinomus žaidimus.

Programos metu buvo akcentuojama, kad kiekvienas grupės narys gali išreikšti savo nuomone ir pasiūlymus, todėl buvo sulaukta siūlymų programą papildyti vaikams jau žinomais žaidimais:

„Noriu, kad žaistume „Valgomas- nevalgomas“ ar kitus žaidimus...“

„Norėčiau, kad žaistume su kamuoliu“

„Norėčiau žaisti gaudynių“.

Į kiekvieną siūlymą buvo atsižvelgtą, ir sekančio užsiėmimo metu buvo stengtasi į programą įtraukti ir vaikų pageidavimus.

4 lentelė

Įgyti svarbiausi socialiniai įgūdžiai, (N=12)

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Ilustruojantys teiginiai</i>	<i>Teiginių skaičius</i>
Įgyti svarbiausi socialiniai įgūdžiai: pykčio atpažinimas ir valdymas, verbalinis ir neverbalinis bendravimas, jausmų atpažinimas ir tinkamas jo išreiškimas, įgytos žinios apie narkotines medžiagas, įgytos žinios, kurios reikalingos draugystei, įgyti gebėjimai savęs vertinimui	Įgyti pykčio atpažinimo ir valdymo įgūdžiai	„Kad žaisdama galiu išmokti nesipykti su kitais vaikais“ Kad negalima pykti, o reikia giliai įkvėpti, suskaičiuoti iki 10 ir pasakyti, kad pykstu“ „Sužinojau, kad negalima pyktis su kitais vaikais, o reikia pasakyti kodėl pykstu“ „Šiandien sužinojau kaip reikia suvaldyti pyktį. Kad neapykčiau, turi praeiti tam tikras laikas, tuomet pyktis sumažėja. Tam galioja ir praeitos pamokos pykčio valdymo laipteliai“ „Kad reikia pabūti šiek tiek laiko nieko nesakęs, tada pyktis praeina ir nepasakai to, ko nenori pasakyti“	25
	Įgyti verbalinio ir neverbalinio bendravimo įgūdžiai	„Kad kalbėti nėra taip paprasta, kaip atrodo, nes susikalbėjimui reikia ir gero kalbėtojo ir gero klausytojo“ „Kad kalbant klausantis reikia pritarti tam tikrais žodžiais, kad tas kuris kalba pajustų, kad yra klausomas, nes kitaip žmonėms nepatinka kalbėti“ „Šiandien išmokau, nekalbant susikalbėti, buvo labai įdomu...“ „Išmokau rankų kalbos“	14
	Išmokta tinkamai išreikšti jausmus ir juos atpažinti	„Kad žmogus turi daug ir įvairių jausmų“ „Išmokau atpažinti kaip jaučiasi kitas žmogus“ „Sužinojau, kaip atskirti gerą ir blogą nuotaiką“ „Sužinojau, kad negalima pyktis su kitais vaikais, o reikia pasakyti kodėl pykstu“ (Vaidas). „Šiandien sužinojau kaip reikia suvaldyti pyktį. Kad neapykčiau, turi praeiti tam tikras laikas, tuomet pyktis sumažėja. Tam galioja ir praeitos pamokos pykčio valdymo laipteliai“	10
	Įgytos žinios apie narkotikų ir kitų kenksmingų medžiagų vartojimo priežastis ir galimas pasekmes	„Sužinojau, kad žmogus vartodamas alkoholį ar narkotikus netampa laimingesnis, nes jis tik kenkia savo sveikatai“ „Kad vieną kartą pabandęs narkotikų gali visą gyvenimą būti narkomanu ir būti labai nelaimingu, nes tada niekas nebus įdomu, nes norės tik dar daugiau narkotikų“ „Kad vaikai kurie rūko, nėra suaugę. Jie tik serga priklausomybe, kurios sunku atsaisyti, net ir labai norint“	9
	Įgytos žinios, kurios reikalingos draugystei.	„Šiandien sužinojau daug dalykų apie draugystę“ „Sužinojau draugystės taisykles. Jei jų nesilaikysiu, neturėsiu tikro draugo“ „Išmokau ką reikia daryti, kad turėtum daugiau draugų“	6
			5

	Įgytas gebėjimas vertinti savo gebėjimus ir trūkumus	<p>„Šiandien sužinojau, kad nesu blogesnė už klasės draugės, kad ir nesiseka man gražiai piešti, tačiau dabar žinau, kad draugės nemoka taip greitai bėgti kaip aš. Todėl tai tik mano trūkumas, bet ne blogybė“</p> <p>„Sužinojau, kad nieko blogo, kad nesiseka mokykloje, nes man labai gerai sekasi žaisti ir piešti“</p> <p>„... kai mokytoja baro, kad nemoku spręsti uždavinių, tai nėra blogai, nes ji tik nori, kad aš išmokčiau ir labiau stengčiausi“</p> <p>„Kad moku labai gražiai daryti darbelius ir esu labai kantrus“</p>	
Iš viso:			69

Žaidimas ir vaikai, tai du, vienas nuo kito neatsiejami dalykai.. žaidimai gali būti puiki bendravimo priemonė. Žaidimas- bazinis elementas, kuris turi didelės reikšmės asmens socialiniam vystimuisi.

Kita svarbiausia subkategorija- įgyti pykčio atpažinimo ir valdymo įgūdžiai. Šie įgūdžiai buvo lavinami per tam tikrus, iš anksto parinktus žaidimus.

Žaidimų metu, vaikai įgyja naujų gebėjimų, įgūdžių, naujos patirties, lavėja vaizduotė, protiniai gebėjimai, įsisavinamos vertybės, elgesio normos ir taisyklės. Tai patvirtina ir vaikų išsikelti tikslai:

- „...žaisdama galiu mokintis gerai elgtis“
- „...žaisdama galiu išmokti nesipykti su kitais vaikais“
- „...po programos nesimušiu su draugais“
- „...žaisdamas galiu išmokti nesipykti su vaikais“.

Kaip teigia Pileckaitė – Markovienė, Lazdauskas (2007) vaikai kurie auga nepalankiose sąlygose, tokiose, kaip socialinės rizikos šeimose, tuomet vaikai tampa pažeistos psichikos, kartais nebesugeba valdyti savo emocijų, greitai supyksta ir net tampa agresyvūs, jiems sunku išreikšti savo jausmus, jaučiasi nereikšmingi (Pileckaitė – Markovienė, Lazdauskas, 2007). Tam, kad vaikai įvaldytų gebėjimus, reikalingus pykčiui valdyti, buvo analizuojamos situacijos, sekamos pasakos, tam, kad vaikai galėtų pyktį suprasti ir patirtį perkelti į gyvenimiškas situacijas.

Sekanti subkategorija (pagal svarbą) įgyti verbalinio ir neverbalinio bendravimo įgūdžiai.

Bendraujant svarbu ne tik girdėti kas yra sakoma (verbalinė informacija), bet ir iššifruoti nežodinę, kūno kalbą (neverbalinė informacija). Neverbalinio bendravimo paskirtis- perteikti emocijas, tarpusavio santykius, ir atskleidžia reakciją į išorinius dirgiklius, o verbalinio bendravimo tikslas- perduoti informaciją. Baršauskienė, Janulevičiūtė (2007) teigia, kad verbalinis bendravimas yra pagrįstas klausymu. Tai sudėtingas įgūdis, kuris būtinas efektyviam bendravimui.

Pasak Račkauskienės (1997), verbalinis ir neverbalinis bendravimas yra svarbūs ir nuolat papildantys vienas kitą.

Vaikai, kurie auga socialinės rizikos šeimose, dažnai turi labai menkus bendravimo įgūžius, kalbėdamiesi neretai vartoja keiksmažodžius, ne visada tinkamai išreiškia mintis ir jausmus. Kad programos dalyviai mažai žino apie bendravimą ir jo svarbą įrodo ir vaikų atsakymai:

„Kad kalbėti nėra taip paprasta, kaip atrodo, nes susikalbėjimui reikia ir gero kalbėtojo ir gero klausytojo“

„Kad klausantis reikia pritarti tam tikrais žodžiais, kad tas kuris kalba pajustu, kad yra klausomas, nes kitaip žmonėms nepatinka kalbėti“

„Kad išgirstu ką kalbi reikia kalbėti įtikinamai“.

Galima numanyti, kad mokykloje yra mokoma teisingo bendravimo įgūdžių, tačiau tikėtina, kad vaikai nėra sudominami tokia informacija, nes gali būti, kad perteikiama netinkamais būdais. Taip manoma todėl, kad vaikai programos metu rodė didelį susidomėjimą bendravimui ir jo ypatumams:

„Kad kalbėti nėra taip paprasta, kaip atrodo, nes susikalbėjimui reikia ir gero kalbėtojo ir gero klausytojo“

„Kad kalbant reikia žiūrėti į akis“

„Kad klausantis reikia pritarti tam tikrais žodžiais, kad tas kuris kalba pajustu, kad yra klausomas, nes kitaip žmonėms nepatinka kalbėti“.

Programos metu vaikai buvo supažindinti su verbaliniu ir neverbalinio bendravimo įgūdžiais ne tik teoriškai, bet ir per užduočių vykdymą tam, kad įgytas žinias galėtų pritaikyti ir po programos.

Sekanti subkategorija yra įgytos žinios apie narkotikų ir kitų kenksmingų medžiagų vartojimo priežastis ir galimas pasekmes. Psichologas Peele (cit. Bulotaitė, 2004) priklausomybę apibūdina kaip žalingą elgesio ratą. Elgesio, kuris nekontroliuojamas. Priklausomybė- tai procesas, kuris keičias, transformuojasi laike.

Kalbant apie problemiškas (socialinės rizikos) šeimas yra dažnai minima, kad tokiose šeimose piktnaudžiaujama alkoholiu, narkotikais. Vaikas, augdamas alkoholikų šeimoje, tiesiog praranda teisę būti vaiku. Teigiama, kad vaikų emocinę savijautą, psichinę sveikatą lemia ne pats alkoholizmas, bet santykiai šeimoje. Vaikų iš problemiškų šeimų, kurie turi emocinės sveikatos sutrikimų, būdingi bruožai: nepasitikėjimas savimi, dėl to jie labai greitai išsiveidžia, vaikai labai dažnai jaučia baimę, nerimą, yra nervingi (Pileckaitė – Markovienė, Lazdauskas, 2007).

Kadangi socialinės rizikos šeimos dažniausiai yra įtraukiamos į socialinių rizikos šeimų sąrašus dėl tam tikrų priklausomybių, todėl socialinių įgūdžių ugdymo programos metu, vaikai buvo supažindinti su rūkymo, alkoholio, narkotikų vartojimo priežastimis.

Dažnai vaikai matydami tėvus ir kitus suaugusiuosius su priklausomybėmis, pradeda tai toleruoti ir ima vertinti teigiamai, todėl šios programos metu vaikai buvo supažindinti ir su priklausomybių pasekmėmis. Nors vaikai nėra labai jauno amžiaus, tačiau galima pastebėti, kad jie apie tai žino nedaug:

„Sužinojau, kad žmogus vartodamas alkoholį ar narkotikus netampa laimingesnis, nes jis tik kenkia savo sveikatai“

„Kad vieną kartą pabandęs narkotikų gali visą gyvenimą būti narkomanu ir būti labai nelaimingu, nes tada niekas nebus įdomu, nes norės tik dar daugiau narkotikų“

„Kad vaikai kurie rūko, nėra suaugę. Jie tik serga priklausomybe, kurios sunku atsisakyti, net ir labai norint“

„Kad žalingi įpročiai nesuteikia laimės, nes man draugas sakė, kad kai parūko būna labai laimingas“.

Nors mokyklose vykdomos įvairios prevencinės akcijos („Diena be tabako“, „Cigaretė man ne draugas“, „Laisvalaikis be alkoholio“, „Blaivi klasė“ ir kt.) ir programos, kuriomis kovojama su žalingais įpročiais ir priklausomybėmis, tačiau tyrimo rezultatai atskleidė, kad ši problema vaikams aktuali ir mažai žinoma, kuria programos dalyviai domisi:

„Norėčiau, kad daugiau laiko kalbėtume apie alkoholinius gėrimus“

„Norėčiau, kad parodytų kaip atrodo narkotikai“ .

Kita subkategorija yra įgytas gebėjimas vertinti savo gebėjimus ir trūkumus. Neigiamą įtaką vaiko savęs vertinime turi negatyvus suaugusių vertinimas, kuris ugdo nepasitikėjimą savimi. Mokytojai dažnai vertina mokinių netinkamą elgesį ir mokymosi nesėkmes. Kuo labiau vaikui nesiseka mokomuosiuose dalykuose, tuo daugiau kritikos jis sulaukia. Mokinys girdėdamas tik neigiamus vertinimus, jis ima tikėti, kad jam nesiseka ir toliau nesiseks, tuomet jis patiki, kad nieko pakeisti nebegalima ir reikia su tuo susitaikyti. Didžiausia pedagogų klaida yra ta, kad jie vertina ne mokymosi ar konkrečios užduoties neatlikimą, bet daromi apibendrinimai, kritikuojama vaiko asmenybė ar charakteris. Tada vaikas pradeda nebepasitikėti savimi ne tik mokykloje, bet ir kieme, namie ar kitoje aplinkoje (Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė, 1996). Vaikų pasitikėjimą savimi didina aplinka, kurioje jie jaučiasi saugūs, gali identifikuoti save, gali pajusti bendrumo jausmą, veiklos ir buvimo tikslą, tuomet vaikas jaučiasi esantis reikalingas, svarbus ir galintis padėti kitiems (Vilimienė, 1998). Autorės mintys pasitvirtina ir programos dalyvių pasisakymais:

„Šiandien sužinojau, kad nesu blogesnė už klasės drauges...“

„... kai mokytoja bara, kad nemoku spręsti uždavinių, tai nėra blogai...“

Nuo vaiko savęs vertinimo priklauso santykiai su aplinkiniais, savikritiškumu, reiklumu sau, požiūriu į savo laimėjimus ir pralaimėjimus. Savęs vertinimas turi didelę įtaką asmenybės raidai.

Anot Valicko (1991), vaikas su žemu savęs vertinimu nepasitiki savimi, jautriai reaguoja į kritiką ar nepritarimą, yra per daug drovus ar nedrąsus, turi bendravimo problemų, kas labai apsunkina asmenybės vystimąsi.

Jei dėl tam tikrų priežasčių vaikui nepavyksta pakelti savęs vertinimo lygio socialiai priimtinais būdais, tuomet visuomenės priimtina vertybių sistema tampa nebe tokia nereikšminga ir svarbi. Toks vaikas pasirenka asocialų raidos kelią, kur trūkumai interpretuojami kaip privalumai, dėl to padidėja vaiko savigarba ir toje aplinkoje vaikas jau nebesijaučia blogesnis už kitus ir taip atgauna psichologinį komfortą. Tuomet siekiama įtvirtinti save kitų sąskaita, mušantis, žeminant, akcentuojant kitų trūkumus, klaidas ar naudojant agresiją prievartą ir smurtą. Tokiu būdu vaikas priverčia kitus žvelgti į jį kaip lyderį kas leidžia pajusti pilnavertiškumo jausmą.

Kita subkategorija igytos žinios, kurios reikalingos tikrai draugystei. Pasak Woititz (1999), alkoholikų vaikams sunku artimai bendrauti. Jiems nesiseka užmegzti artimus ryšius, todėl programos metu buvo akcentuojama draugystės svarba, kas ir atsispindi programos dalyvių pasisakymuose:

„Taisyklių, kokių reikia, kad turėtum tikrą draugę“

„Šiandien sužinojau daug dalykų apie draugystę“

„Šiandien išmokau pagrindines taisykles, kurios reikalingos, kad turėtum tikrą draugą...“

Draugystė yra aukščiausia tarpasmeninių santykių pakopa. Artimi draugai padeda atsiskleisti vienas kitam, išreikšti emocijas, teikia ir priima pagalbą, bei pasitiki vienas kitu. Hendrick ir Hendrick (1992) (cit. Bendravimo psichologija, 2005) atskleidžia tyrimų rezultatus, kurie nurodo, kad draugavimas reikalauja laikytis tam tikrų, neformalių taisyklių, o jas sulaužius gali pakenkti draugystei. Kaip pagrindinės įvardijamos draugo interesų gynimas, emocinės paramos teikimas, pasitikėjimas vienas kitu, pagalbos pasiūlymas, kai ji reikalinga...“ (Bendravimo psichologija, 2005, p.135).

Pasak Danėnaitės, Šeibokaitės (2009), draugystė glaudžiai susijusi su vaiko socialine adaptacija, savęs vertinimu, savęs vaizdu, psichine sveikata. Ši prielaida paremta tuo, kad tarp kitų socializacijos veiksnių- šeimos, mokyklos, žiniasklaidos- draugai turi stiprų indėlį į vaiko vystimąsi.

Pasak Leonavičiaus (2004), draugai stipriai veikia vaiko vystimąsi. Vaikų draugystė glaudžiai susijusi su socialine adaptacija, savęs vertinimu, psichine sveikata.

5 lentelė

Pozityvūs vaikų socialinių įgūdžių ugdymo programos vertinimai, (N=12)

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Iliustruojantys teiginiai</i>	<i>Teiginių skaičius</i>
Programos dalyvių teigiami programos vedimo, programos vedėjo ir materialaus atlygio vertinimai	Pozityvūs socialinių įgūdžių ugdymo programos vertinimai	„Man viskas labai patinka“ „Man viskas patinka“ „Nieko nenoriu keisti“ „Nes yra ką veikti“ „Nes gerai praleidau laiką“ „Labai smagu čia dirbti“ „Gerai praleidžiu laiką“ „Mokina apie tai, apie ką nemokina mokykloje“ „Nes mokina kaip reikia elgtis“ „Nes išmokus dalykus galima pritaikyti ir mokykloje“	43
	Pozityvūs vaikų socialinių įgūdžių ugdymo programos vedėjo vertinimai	„Nes mokytoja klausia mūsų nuomonės ką norime veikti“ „Mokytoja manęs nebaudžia“ „Mokytoja duoda tokias užduotis, kurios mus mokina, o ne tik žaidžiame“ „Mokytoja klausia, kas patinka veikti, o kas ne“ „Mokytoja įdomiai pasakoja ir nereikia daryti to, kas nepatinka“	10
	Materialaus atlygio teigiamas vertinimas	Nes duoda saldinių. Dovydas Nes mokytoja duoda saldinių kai būnam geri. Arminas Duoda saldinių. Edvinas Duoda saldinių. Gvidas Duoda saldinių. Vaidas Duoda saldinių. Arminas Duoda saldinių. Dovydas Gera mokytoja ir kad duoda saldinių. Arminas	8
Iš viso:			61

Sekanti subkategorija- pozityvūs socialinių įgūdžių ugdymo programos vertinimai. Socialinių įgūdžių ugdymo programoje vaikai dalyvavo savanoriškai. Jie žinojo, kad bet kuriuo metu gali nutraukti dalyvavimą šioje programoje. Tam, kad dalyviai gerai jaustųsi ir turėtų malonių užsiėmimų, kiekvieną kartą buvo klausama jų nuomonė apie veiklą, kas patinka, o kas ne. Kaip matoma, programą daugelis vaikų vertino teigiamai:

„Labai smagu čia dirbti“

„Gerai praleidžiu laiką“

„Nes yra ką veikti“

„Mokina apie tai, apie ko nemokina mokykloje“

„Nes galime kalbėti apie ką tik norime, kas mums įdomu“.

Sekanti subkategorija- pozityvūs vaikų socialinių įgūdžių programos vedėjo vertinimai.

Psichologė Lepeškienė (1996) teigia, kad vienas iš svarbiausių veiksnių, sąlygojančių vaikų saugumą ir pasitikėjimą įtakoja mokytojo asmenybė ir elgesys. Teigiama, kad ypač svarbu, jog mokytojas būtų teisingas vaikų atžvilgiu, visada laikytusi duoto žodžio, nedviprasmiškai išreikštų savo jausmus ir mintis. Tik tuomet vaikas jausis saugus, pasitikės tiek ir savimi, tiek ir suaugusiais.

Programos dalyviai pozityviai vertino programos vedėją:

„Mokytoja draugiška ir gera“

„Mokytoja žaidžia kartu su mumis“

„Nes mokytoja klausia mūsų nuomonės ką norime veikti“

„Mokytoja klausia, kas patinka veikti, o kas ne“.

Sekanti subkategorija- materialaus atlygio teigiamas vertinimas.

Socialinių įgūdžių ugdymo vadove (2001) teigiama, kad konstruktyvūs pasiūlymai pagerinti elgesio atlikimą gali būti naudojamas materialus paskatinimas (tinkamas mažų vaikų elgesio paskatinimo būdas) arba socialinis paskatinimas – pagyrimas. Socialinių įgūdžių vadove rekomenduojama materialųjį paskatinimą pakeisti socialiniu. Programos metu buvo nutarta, kad kiekvieno užsiėmimo pabaigoje, kiekvienas dalyvis gaus po saldainį, jei tik laikysis nustatytų taisyklių, o nematerialusis paskatinimas buvo taikomas programos metu ir po jos. Kadangi programos dalyviai yra jauno amžiaus, jiems labiau patiko materialusis atlygis- saldainiai, tai atsispindi ir programos dalyvių anketiniuose atsiliepimuose:

„Nes duoda saldainių“

„Nes mokytoja duoda saldainių kai būnam geri“

„Gera mokytoja ir kad duoda saldainių“.

6 lentelė

Socialinių įgūdžių ugdymo programos dalyvių subjektyvi kritika, (N=12)

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Iliustruojantys teiginiai</i>	<i>Teiginių skaičius</i>
Programos dalyvių subjektyvi kritika dėl programos dalyvių, veiklos aptarimo ir užsiėmimų	Socialinių įgūdžių programos subjektyvi kritika, susijusi su kitais programos dalyviais	„Žaidimų kartu su mergaitėm, nes jos man nepatinka“ „Grupinių žaidimų, kur reikia žaisti su berniukais vienoje komandoje, nes jie nieko nesupranta“ „Norėčiau kad daugiau nežaistume žaidimų su visa grupe, norėčiau žaisti mažomis grupėmis tik su draugėmis“ „Berniukai ne visada laikosi taisyklių“ „Nes berniukai mušasi ir ginčijasi“ „Norėčiau, kad daugiau užduočių reiktų atlikti vienai, o ne su kitais“	26

lauke stokos			
	Socialinių įgūdžių programos veiklų subjektyvi vaikų kritika, susijusi su veiklų aptarimu ir taisyklėmis	„Norėčiau, kad galėtume pasimušti“ „Norėčiau kartais pasimušti ir bėgioti“ „Nepatinka žaidimų aptarimai“ „Nepatinka aptarinėti, ką veikėme“ „Nes reikia laikytis taisyklių“ „Negalėjome kalbėti. Man nepatinka taisyklės, kurių reikia laikytis“ „Negaliu veikti to, ką noriu“ „Norėčiau, kad būtų galima veikti tai, kas man patinka“	23
	Socialinių įgūdžių programos veiklų subjektyvi vaikų kritika dėl užsiėmimų lauke stokos	„Norėčiau, kad žaistume lauke“ „Noriu, kad žaistumėm lauke“ „Norėčiau, kad eitume į lauką, nes man jau atsibodo žaisti žaidimus klasėje“	6
Iš viso:			55

Socialinių įgūdžių ugdymo programos metu, programos dalyviai buvo parinkti atsiktine tvarka, nebuvo atsižvelgta į vaikų nuomone apie kitus dalyvius, todėl buvo sulaukta nemažai pozityvios kritikos, dėl tam tikrų asmenų ar jų lyties, dalyvaujančių programoje:

„Noriu, kad Arminas nedalyvautų“

„Nes reikia žaisti su mergaitėm“

„Noriu, kad žaidimai vyktų atskirai nuo berniukų, nes man nepatinka su jais žaisti“

„Norėčiau, kad mergaitės ir berniukai būtų atskirai...“

Vykdam socialinių įgūdžių programą, po kiekvieno žaidimo ir užsiėmimo vyko aptarimai, ypač akcentuojant ugdomuosius momentus. Veiklos metu buvo stebimas vaikų elgesys tam tikrose situacijose, kartu su dalyviai buvo ieškoma bendrų dalykų su gyvenimiškomis situacijomis, atkreipiant dėmesį situacijas, kurios panašios ir gyvenime.

Programa buvo vykdoma kiekvieną kartą tokia eiga:

Pradžia (supažindinimas su užduotimi);

Eiga (užduoties vykdymas);

Apibendrinimas (aptarimas).

Kaip matoma apibendrinimas vaikams buvo ne tokia įdomi veikla, kaip žaidimai:

„Nepatinka aptarinėti, ką veikėme“

„Žaidimų aptarimų“.

Taip pat programos dalyviai nenorėjo laikytis taisyklių, kurias patys sukūrė ir visi joms pritarė:

„Reikia laikytis taisyklių“

„Nes reikia laikytis taisyklių“

„Negalėjome kalbėti. Man nepatinka taisyklės, kurių reikia laikytis“.

Sekanti subjektyvi kritika buvo dėl užsiėmimų stokos lauke:

„Norėčiau, kad žaistume lauke“

„Daugiau žaidimų lauke. Noriu žaisti futbolą, kvadrata“

„Norėčiau, kad eitume į lauką, nes man jau atsibodo žaisti žaidimus klasėje...“.

3.3.3 Ekspertiniai vaikų socialinių įgūdžių pokyčių vertinimai

Po socialinių įgūdžių ugdymo programos buvo vykdoma ekspertų pakartotina apklausa tam, kad įvertintų programos dalyvių socialinius įgūdžius. Apskaičiuoti ekspertų nurodyti rezultatai yra suvesti į lentelę, socialinių įgūdžių vertinimas prieš programą, vertinimas po programos. Iš gautų duomenų gauti vidurkiai.

Socialinių įgūdžių vertinimą galima suskirstyti balais: 0- pokyčiai neįvyko, iki 1- pokyčiai sąlyginai maži, 1 ir daugiau- pokyčiai dideli.

7 lentelė

Socialinių įgūdžių pokyčiai: ekspertų vertinimas, (N=10)

Įgūdis Vaikas	Elgesys klasėje			Bendravimo įgūdžiai			Jausmų suvokimo įgūdžiai			Savęs pažinimo įgūdžiai		
	M ₁ *	M ₂ *	Skirtumas	M ₁	M ₂	Skirtumas	M ₁	M ₂	Skirtumas	M ₁	M ₂	Skirtumas
Vaidas	2,4	1,6	0,8	2,2	1,6	0,6	2,6	2,4	0,2	2,4	2,0	0,4
Edvinas	2,2	1,6	0,6	2,2	1,2	1,0	1,8	1,8	0,0	2,4	2,2	0,2
Arminas	4,4	2,6	1,8	4,4	2,6	1,8	3,4	2,0	1,4	3,0	2,0	1,0
Gvidas	2,0	1,6	0,4	2,4	2,0	0,4	2,2	2,2	0,0	2,8	1,6	1,2
Dovydas	2,6	1,6	1,0	2,6	2,9	0,6	3,0	2,8	0,2	3,0	3,0	0,0
Matas	3,2	2,6	0,6	3,6	3,0	0,6	3,6	2,6	1,0	3,8	3,0	0,8
Gintaras	1,8	1,4	0,4	1,4	1,2	0,2	1,4	1,4	0,0	1,6	1,6	0,0
Agnietė	2,6	1,6	1,0	2,2	1,6	0,6	2,4	2,2	0,2	1,8	1,6	0,2
Gabrielė	3,0	2,0	1,0	2,2	1,8	0,4	2,4	1,4	1,0	2,6	2,0	0,6
Radvilė	2,6	1,2	1,4	2,4	1,8	0,6	2,8	2,0	0,8	2,8	2,0	0,8
Karolina	2,4	1,4	1,0	3,2	2,0	1,2	2,2	1,8	0,4	2,6	2,0	0,6
Milda	1,6	1,0	0,6	1,6	1,4	0,2	2,4	2,2	0,0	2,2	2,0	0,2

Ilgūdis Vaikas	Savikontrolės ilgūdžiai			Streso įveikimo ilgūdžiai		
	M ₁	M ₂	Skirtumas	M ₁	M ₂	Skirtumas
Vaidas	2,0	1,4	0,6	2,4	2,0	0,6
Edvinas	M ₁	M ₂	Skirtumas	M ₁	M ₂	Skirtumas
	2,4	1,8	0,6	2,8	2,4	0,4
Arminas	M ₁	M ₂	Skirtumas	M ₁	M ₂	Skirtumas
	3,4	3,4	0,0	3,6	2,4	1,2
Gvidas	M ₁	M ₂	Skirtumas	M ₁	M ₂	Skirtumas
	1,8	1,4	0,4	2,6	2,0	0,6
Dovydas	M ₁	M ₂	Skirtumas	M ₁	M ₂	Skirtumas
	2,8	2,8	0,0	3,2	2,8	0,4
Matas	M ₁	M ₂	Skirtumas	M ₁	M ₂	Skirtumas
	2,6	2,2	0,4	3,2	3,2	0,0
Gintaras	M ₁	M ₂	Skirtumas	M ₁	M ₂	Skirtumas
	1,2	1,0	0,2	1,8	1,8	0,0
Agnietė	M ₁	M ₂	Skirtumas	M ₁	M ₂	Skirtumas
	2,4	1,4	1,0	2,8	2,6	0,2
Gabrielė	M ₁	M ₂	Skirtumas	M ₁	M ₂	Skirtumas
	2,4	1,8	0,6	2,2	2,2	0,0
Radvilė	M ₁	M ₂	Skirtumas	M ₁	M ₂	Skirtumas
	2,6	1,6	1,0	2,8	2,6	0,2
Karolina	M ₁	M ₂	Skirtumas	M ₁	M ₂	Skirtumas
	2,6	1,2	1,4	2,2	2,0	0,2
Milda	M ₁	M ₂	Skirtumas	M ₁	M ₂	Skirtumas
	2,0	2,0	0,0	1,6	1,6	0,0

M₁*- prieš programą

M₂*- po programos

0- pokyčiai neįvyko;

>1- sąlygiškai maži pokyčiai;

<1- pokyčiai dideli.

Elgesio klasėje ilgūdis po programos, ekspertų pateiktas duomenimis, pakito visiems programos dalyviams (pakartotiniai ekspertų vertinimai pateikti 4 priede). Šešiams vaikams jis pakito daugiau kaip vienetu ir šešiams vaikams pakito mažiau kaip vienetu. Sprendžiant iš ekspertų vertinimo, šis ilgūdis pakito labiausiai, nei vieno programos dalyvio ilgūdžiai nebuvo įvertinti kaip nepakitę.

Antrasis iš ugdytų ilgūdžių- bendravimo ilgūdžiai. Šis ilgūdis taip pat pakito visiems programos dalyviams: trims daugiau kaip vienetu, o devyniems mažiau kaip vienetu.

Trečiasis ilgūdis, kuris buvo ugdytas(is) programos metu- jausmų suvokimo ilgūdis. Sprendžiant iš ekspertų įvertinimo, trims dalyviams pakito daugiau kaip vienetu, penkiems pakito mažiau kaip vienetu, o keturiems pokytis neįvyko.

Ketvirtasis ilgūdis- savęs pažinimo ilgūdis. Šis ilgūdis dviem programos dalyviams pakito daugiau kaip vienetu, aštuoniems mažiau kaip vienetu, o dviem- pokytis neįvyko.

Penktasis įgūdis- savikontrolės įgūdis. Šio įgūdžio dideli pokyčiai įvyko trims dalyviams, šešioms- sąlyginai maži pokyčiai, o trims pokyčių neįvyko.

Paskutinis įgūdis- streso įveikimo įgūdis. Po programos šis įgūdis žymiai pakito tik vienam programos dalyviui, septyniems sąlyginai maži pokyčiai, o keturiems pokyčiai neįvyko.

Nors daugiausiai įvertinimų buvo kaip sąlyginai maži pokyčiai, tačiau galima numanyti, kad programą pakartojus ar ją pratęsus, pokyčiai būtų daug ženklesni. Manoma, kad tam turėjo įtakos, kad socialinių įgūdžių ugdymo programa buvo vykdoma gana trumpą laiką, tik dvyliką savaičių.

3.3.4 Vaikų ir ekspertų socialinių įgūdžių ugdymo(si) programos vertinimų apibendrinimas

Veiklos analizės metu paaiškėjo, kad programos dalyviai pozityviai vertina vykdytas veiklas. Socialinių įgūdžių ugdymo(-si) programos metu reikšmingiausios veiklos, kurių taikymas padeda ugdyti(s) socialinius įgūdžius:

Elgesys klasėje- taisyklių sukūrimas, jų papildymas, taikymas, atsakomybės prisiėmimo skatinimas.

Bendravimo įgūdžiai- grupiniai žaidimai ir užsiėmimai, jų aptarimas.

Jausmų suvokimo įgūdžiai- piešimas, lipdymas, vaidybinių situacijų kūrimas, jų analizė.

Savęs pažinimo įgūdžiai- privalumų ir trūkumų įvardijimas, savianalizė.

Savikontrolės įgūdžiai- vaidybinių situacijų kūrimas ir analizavimas.

Streso įveikimo įgūdžiai- streso įveikimo laiptelių taikymas, pasakų analizavimas.

Apklausoje metu paaiškėjo, kad vaikų, kurie dalyvavo socialinių įgūdžių ugdymo(si) programoje, socialiniai įgūdžiai labai pakito, mažai pakito o tik nedaugelis nepakito, todėl galima numanyti, kad veiklos programa sukurta tinkamai.

Išvados

1. Taikant teorinę analizę atskleisti tokie vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose, mikro ir makro veiksniai, darantys poveikį socialinių įgūdžių ugdymuisi(si). Visų pirma, nustatyta, kad socialinės rizikos šeima, tai šeima, kurioje vyrauja įvairios priklausomybės: nesaikingas alkoholio vartojimas, narkomanija ir kita. Dažnai šeima įrašoma į socialinės rizikos šeimų apskaitą yra įrašoma dėl nemokėjimo ar nesugebėjimo teisingai pasirūpinti vaiku, taip pat labai aktuali problema yra nedarbas ir skurdas, bei neteisingas paramos naudojimas, t. y. pinigai yra išleidžiami ne vaiko, o tėvų reikmėms.

Vaikas auga socialinės rizikos šeimoje, nukenčia labiausiai iš visų šeimos narių- jis tampa uždaras, nepasitikintis savimi, nežino ir netiki, kad gali būti mylimas ir daugelis kitų blogybių, kurios išlieka visą likusį gyvenimą.

Mokslinės literatūros analizės metu paaiškėjo, kad socialiniai įgūdžiai tai gebėjimai, kurie suteikia galimybę sugyventi su kitais asmenimis ir jų grupėmis, gebėti bendrauti ir bendradarbiauti.

2. Taikant kokybinį tyrimo metodą (ekspertų apklausas), identifikuotas tam tikrų socialinių įgūdžių poreikis vaikams, augantiems socialinės rizikos šeimose. Tai yra: elgesio klasėje, bendravimo, jausmų suvokimo, savęs pažinimo, savikontrolės ir streso įveikimo įgūdžiai bei bendravimas.

Identifikavus socialių įgūdžių aktualumą, sukurta ir taikyta socialinių įgūdžių ugdymo(si) programa – veiklos tyrimas.

3. Taikant turinio analizės metodą, remiantis pačių vaikų ir ekspertų apklausomis, atskleisti socialinių įgūdžių ugdymo(si) programos trūkumai ir galimybės. Identifikuotos šios vaikų vertinimų kategorijos: “Išmokti nauji žaidimai, darbo, užimtumo ir laisvalaikio su draugais leidimo formos”; “Įgyti svarbiausi socialiniai įgūdžiai: pykčio atpažinimas ir valdymas, verbalinis ir neverbalinis bendravimas, jausmų atpažinimas ir tinkamas jo išreiškimas, įgytos žinios apie narkotines medžiagas, įgytos žinios, kurios reikalingos draugystei, įgyti gebėjimai savęs vertinimui”; “Programos dalyvių teigiami programos vedimo, programos vedėjo ir materialaus atlygio vertinimai”; ” Programos dalyvių subjektyvi kritika dėl programos dalyvių, veiklos aptarimo ir užsiėmimų lauke stokos”.

Ekspertai patvirtino socialinių įgūdžių ugdymo programos poveikį, atlikdami pakartotiną vaikų lygio vertinimą. Labiausiai pakito, ekspertų duomenimis, savikontrolės įgūdžiai, elgesys klasėje, bendravimo įgūdžiai, kiek mažesnis pagerėjimas įvyko savęs pažinimo, jausmų suvokimo ir streso įveikimo įgūdžiuose.

4. Remiantis tyrimo teorinės analizės ir empirinės dalies duomenimis atskleista, kad socialiniai įgūdžiai pirmiausiai ugdomi šeimoje. Jei šeima yra socialinės rizikos, tuomet ugdymo įstaiga turėtų padėti vaikui juos įgyti.

Pradžioje turėtų būti identifikuotas socialinių įgūdžių aktualumas, tuomet remiantis metodinėmis rekomendacijomis, sukurti programą arba naudotis jau sukurtomis programomis, vykdyti socialinių įgūdžių ugdymą vaikams, stiprinat savikontrolės ir bendravimo įgūdžius, elgesį klasėje.

Rekomendacijos

Socialiniams pedagogams, siekiantiems ugdyti vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose, socialinius įgūdžius:

- ◆ Šiam tikslui pasiekti padeda socialinių įgūdžių ugdymo(si) programos kūrimas, atsižvelgiant į vaikų ir su jais dirbančių specialistų nuomonę bei poreikius.

- ◆ Tokioje programoje svarbu atsižvelgti į vaikų amžių ir charakterio savybes, kadangi labai skirtingo amžiaus ir charakterio vaikai į užduotis reaguoja skirtingai, jų užduočių atlikimo laikas taip pat labai skiriasi, o tai gali sutrikdyti visos grupės darbą.

- ◆ Vedant socialinių įgūdžių ugdymo programą, naudotis sukurtomis metodinėmis rekomendacijomis, kurios padės įgyvendinti užsibrėžtus tikslus.

- ◆ Socialinių įgūdžių ugdymui taikyti kuo įvairesnes veiklų formas (pvz.: diskusijos, žaidimai, užsiėmimai...). Veiklas pasirinkti atkreipiant dėmesį ne tik į metodines rekomendacijas, bet ir į vaikų nuomonę, savo kompetenciją.

- ◆ Socialinių įgūdžių ugdymo programa turėtų būti vykdoma pagal eigą:

1. Pradžia (susipažinimas su užduotimis, jos aptarimas...);
2. Užduoties vykdymas;
3. Užduoties apibendrinimas, aptarimas.

- ◆ Socialinis pedagogas turėtų padėti vaikui atrasti veiklos kryptį, kuri leistų įgyti gyvenimo patirties, pažinti save ir pasaulį ir taip suteikti vaikui galimybę ugdyti(s) socialinius įgūdžius.

Literatūra

1. Abromaitienė, L. (2008). *Delinkventinio elgesio pedagogika*. Kaunas: KTU.
2. Bajoriūnas, Z. (1997). *Šeimos edukologija*. Vilnius: Mintis.
3. Barkauskaitė M., Mišeikytė K. (2006). Mokinių adaptacijos ypatumai krizinių ugdymo/si etapų metu. *Pedagogika*. 84, 127-134.
4. Barkauskaitė, M., Vasiliauskas, R., Gaigalienė, M., Indrašienė, V., Prakapas, R., Survutaitė, D., Rimkevičienė, V., Guoba, A. (2003). *Nesėkmingo mokymosi mąstai ir priežastys*. Ataskaita. LR ŠMM VPU. http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/NMMP_ataskaita.doc (žiūrėta 2011-10-10).
5. Baršauskienė, V. Janulevičiūtė, B. (2007). *Komunikacija: teorija ir praktika: vadovėlis*. Kaunas: Technologija. ISBN 0055-09-903-8.
6. *Bendravimo psichologija* (2005), vadovėlis Kaunas. Technologija.
7. Bitinas B., Šidlauskienė A. (2001). Mokyklos socialinis pedagogas: ergonominis aspektas. *Pedagogika*. 51, 8- 15.
8. Bitinas, B. (1995) *Socialinis darbas: pagrindinės sąvokos // socialinis darbuotojas*. Vilnius: VU spaustuvė.
9. Bitinas, B. (1995). *Auklėjimo procesas*. Šiauliai.
10. Blažys, V. (1999). *Kelias į niekur. Ar teisus stipresnis? Smurto prieš vaikus apžvalga Lietuvoje*. Vilnius.
11. Brazauskaitė, A. (2004). *Vaikų dailės terapinis aspektas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
12. Brochman, I. (2004), *Vaikų piešinių paslaptys*. Vilnius. Presvika.
13. Broom, D. H., Bonjen, Ch. (1992). *Sociologija*. Kaunas.
14. Bulotaitė L. (2004). *Narkotikai ir narkomanija*. Iliuzijos ir realybė. Vilnius.
15. Bulotaitė, L., Pivorienė, R. V., Sturlienė, N. (2001). *Drauge su vaiku: psichologo patarimai mokytojams*. Vilnius.
16. Bulotaitė, L., Gudžinskienė, V., Rugevičienė, O. (2004). *Gyvenimo įgūdžių vadovas*. Pradinės klasės. Vilnius. <http://www.smm.lt/ugdymas/docs/programos/PRADINUKAI.pdf> (žiūrėta 2010-01-15)
17. Butkienė, G., Kepalaitė, A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius.
18. Butkienė, G. (2003). *Mokymasis bendradarbiauti// Lietuvos švietimo reformos gairės*. Vilnius.
19. Buzaitytės- Kašalynienė, J. (2004). Šeimos įtaka pasiekimams mokykloje. *ActaPeadagogica Vilnensia*. Nr 13, 28- 43.
20. Buzaitytė- Kašalynienė, J. (2003). Socialinio pedagogo veikla bendrojo lavinimo mokykloje. *ActaPeadagogica Vilnensia*. 2003. 10, 1-19.

21. Civinskas, R., Levickaitė, V., Tamutienė, I. (2006). *Vengiančių lankyti mokyklą vaikų problemos ir poreikiai*. Vilnius: Garnelis.
22. Danėnaitė, I., Šeibokaitė L. (2009). Draugystės požymiai ir jų struktūra viduriniojoje vaikystėje. *Tarptautinis psichologijos žurnalas. Biopsichosocialinis požiūris*. Vytauto Didžiojo universitetas. 47- 64. <http://www.psyjournal.vdu.lt/index.php?n=LT.200904-3> (žiūrėta 2012-01-20)
23. Durkheim, E. (2001) Sociologijos metodo taisyklės. Vaga
24. Dvarionis, D. (2002). Žaidimo terapija dirbant socialinį darbą su vaikais. *Medicina*, 38 tomas, Nr. 4, 370- 377.
25. Gailienė, D., Bulotaitė, L., Sturlienė, N. (1996). *Asmenybės ir bendravimo psichologija*. Vilnius: Tyto Alba, ISBN 9986-1625-13.
26. Gailienė, D. Bulotaitė, L. Sturlienė, N. (1996). *Aš myliu kiekvieną vaiką*. Vilnius.
27. Girdzijauskienė, S., Šimelionienė, A. (1996). *Socialinių įgūdžių lavinimas pradžios mokykloje*. Žvirblių takas.
28. Grakauskaitės- Karkockaitės, D. (2006). *Kūrybos psichologijos pagrindai*. Vilnius.
29. Grakauskaitė, V. Kropaitė, V. (2004). *Moksleivių socialinių įgūdžių lavinimas*. Žvirblių takas. Nr.4. http://www.gimtasiszodis.lt/grakausk_04_4.htm (žiūrėta 2011-01-20)
30. Grigas, R. (2001). *Sociologinė savivoka*. Rosma.
31. Grigutytė, N., Karmaza, E., Kemerienė, S., (2004). *Vaikų patyrusių seksualinę prievartą, ir jų artimųjų rehabilitacija ir reintegracija*. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Vilnius.
32. Grigutytė, J., Karmaza, E., Kemerienė, S. (2004). *Vaikų patyrusių seksualinę prievartą ir jų artimųjų rehabilitacija ir reintegracija*. Metodinės rekomendacijos socialiniams darbuotojams ir socialiniams pedagogams. Kaunas: UAB Arx Baltica. ISBN 9986-02-968-6
33. Indrašienė, V. (2004). *Socialinio ugdymo technologijos*. Mokomoji knyga.-VPU. Socialinės pedagogikos katedra.- Vilnius.
(žiūrėta 2012-01-20)
34. Jankauskienė, I., Grimalauskienė, O., Leonienė, V., Šarkienė, R. (2009). *Vaikų gyvenimo įgūdžių ugdymas*. Vilnius.
35. Janutytė, I. (2007). *Savanorystė socialinio ugdymo sistemoje*. Monografija. Klaipėda.
36. Johnson, L. C. (2003). *Socialinio darbo praktika*. Bendrasis požiūris. Vilnius.
37. Jonynienė, V. Ž., Dromantienė, L. (2002). *Asocialaus vaikų elgesio prielaidos mokykloje*. Socialinis darbas. Nr. 2(2), 24-37.
38. Jovaiša, L.(1993). *Pedagogikos terminas*. Kaunas.
39. Kaffemanienė, I. Burneikaitė, I. (2001). *Specialiujų poreikių vaikų žaidimo gebėjimų ugdymas*. Šiaulių universiteto leidykla.

40. Kaffmanienė, I. (2006). Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai. Metodinė priemonė bakalaurams ir magistrantams. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
41. Kairienė, B. (2010). Agresyvus tėvų elgesys su savo vaikais: sampratos problema. *Mokslų darbai*. Nr. 9 (2), 113- 116.
42. Kučinskas, V., Kučinskienė, R. (2000). *Socialinis darbas švietimo sistemoje: teoriniai aspektai*. Klaipėda: KU leidykla.
43. Kvieskienė, G.(2002). *Socialinė pedagogika*. Vilnius.
44. Kvieskienė, G. (2005). *Pozityvioji socializacija*. Vilnius.
45. Kvieskienė, G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius.
46. Leliugienė, M. (1999). *Dailės terapijos taikymo galimybės*. VŠĮ „Rafaelis“.
47. Leliūgienė, M. (1997). *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas.
48. Leliugienė, M., Klemkaitė J. (2004). *Dailės terapija socialiniame darbe su vaikais*. Vilnius. ISBN 9986-485-53-3.
49. Leliūgienė, I. (1997). *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija.
50. Leliūgienė, I. (2003). *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas*. Kaunas: Technologija.
51. Leliūgienė, I. (2002). *Socialinė pedagogika*. Kaunas. ISBN 8855-09-342-0.
52. Linkaitytė G., Daukšytė J. *Socialinių įgūdžių lavinimo praktika*.
http://ssc.vdu.lt/senas_puslapis/download/straipsnis_i.pdf (žiūrėta 2011-12-10)
53. Liobikienė, N. T. (2006). *Krizių intervencija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
54. Leonavičiaus, V. (2004). *Sociologija*. Kaunas. Vytauto Didžiojo universitetas.
55. Lepeškienė, V. (1996). *Humanistinis ugdymas mokykloje*. Vilnius: Margi raštai.
56. Litvinienė J. (2002). *Šeima- vaiko ugdymo institucija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
57. Miškinis, K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas.
58. Mockevičienė, O. (2003). *Mano vaikai. Priešmokyklinis vaiko ugdymas*. Kaunas.
59. Motiejūnienė, E., Žadeikaitė, L. (2010). Krizinėje situacijoje esančių vaikų socialinių gebėjimų ugdymo ypatumai įgyvendinant „Savęs pažinimo“ programą. *Socialinis ugdymas*. Nr. 12(23), 53-69.
60. Navaitis, G. (2001). *Psichologinė parama paaugliams ir jų tėvams*. Vilnius: Kronta. ISBN 9986-879-57-4.
61. Nissen, J. F. (1997). *Nematomas dramblys*. Vilnius.
62. Oaklander, V. (2007). *Langas į vaiko pasaulį*. Kaunas: Šviesa.
63. Pedagoginis- psichologinis centras (2000). *Seksualinė prievarta prieš vaikus*. Vilnius.

64. Pikūnas, J., Palujanskienė, A. (2000). *Asmenybės vystymasis*. Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras.
65. Pileckaitė – Markovienė, M., Lazdauskas, T. (2007). *Šeima ir tėvų globos netekusio vaiko raida*. Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
66. Plaušinaitytė, A., Vasiliauskienė, E. (2009). Vaikų smurto mokykloje priežastys ir pasekmės. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 2 (23), 174- 180.
67. Plužek, Z. (1996). *Pastoracinė psichologija*. Vilnius.
68. Povilaitis, R., Jasiulionė, J. S., Kurienė, A., Pūras, D., Arlauskaitė, Ž., Pelkutė, E., Čižauskaitė, J., Valantinas, V. (2007). *Kuriame mokyklą be patyčių*. Vilnius.
69. Račkauskienė, N. (1997). *Bendravimo problemos aukštojoje mokykloje*. Iš Kultūra ir aukštoji mokykla. Straipsnių rinkinys. Kaunas.
70. Raudeliūnaitė, R. (2007). Nepamokinė veikla kaip sutrikusio regėjimo paauglių socialinių įgūdžių ugdymo veiksnys. *Acta Paedagogica Vilnensia*. 19, 69-81.
http://www.leidykla.vu.lt/fileadmin/Acta_Paedagogica_Vilnensia/19/69-81.pdf (žiūrėta 2011-09-08)
71. Rimm, S. B. (1998). *Sumažėjusio pažangumo sindromas: priežastys ir gydymas*. Vilnius: Solertija.
72. Rimkutė J., Vološčiuk I. (2001). *Įvadas į žmogaus socialinę raidą.//Žmogaus socialinė raida*. Vilnius. Homo Liber.
73. Rupšienė, L. (2000). *Nenoras mokytis- socialinis pedagoginis reiškiny*s. Klaipėda.
74. Sakalauskas, G. (2000). Vaiko teisių apsauga Lietuvoje.
75. Samanašonok, K., Gudonis, V. (2007). Globos namų auklėtinių socialinių įgūdžių ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose. *Specialusis ugdymas*. Nr. 1(16), 54- 56.
76. Satir, V. (1995). *Kaip ugdyti vaiko savigarbą?// Žvirblių takas*.
77. Satir, V. (2004). *Kaip užmegzti prasmingą ryšį*. Kaunas: MENS SANA.
78. Sturlienė, N. (2007). *Paauglių socialinių įgūdžių ugdymo programa Tiltai*. Kaunas. Specialiosios pedagogiko ir psichologijos centras.
79. Strimaitienė, V., Kvieskaitė, E. (2009). Tėvų dalyvavimas mokyklos veikloje kaip pozityvios socializacijos prielaida vaiko mokymosi pasiekimams. *Socialinis ugdymas*. Nr. 9 (20), 35- 43.
80. Strimaitienė, V. (2007). *Tėvų palaikymas vaiko mokymosi kelyje*. Vilnius.
81. Sutton, C. (1999). *Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija*. Vilnius.
82. Šniras, Š., Malinauskas, R., (2006). *Socialinių įgūdžių ugdymas: studijų knyga*. Vilnius: Lietuvos kūno kultūros akademija. -ISBN 9955-622-21-0

83. Šniras, Š. (2005). *Krepšinio sporto mokyklų moksleivių socialinių įgūdžių ugdymo ypatumai*. Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija.
84. Vaitekonienė, V. (2001). *Vaikų agresyvaus ir delinkventinio elgesio psichologinės priežastys*. Ryšys tarp delinkventinio elgesio ir šeimos įtakos. Delinkventinio elgesio prevencijos principai. Nepilnamečių kriminalinė justicija.
85. Valickas, G. (1997). *Psichologinė asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.
86. Valickas, G. (1991). *Asmenybės savęs vertinimas: mokymo priemonė*. Vilnius: VU leidykla.
87. Vilimienė R. (1998). *Teigiamo savęs vertinimo svarba demokratinėje mokykloje*. Mokyklos demokratizacija: problemos ir sprendimų paieškos. Vilnius.
88. Vilniaus universitetas (2003) *STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*. VU.
89. Vitkauskaitė, D. (2001). *Teoriniai socialinio darbo modeliai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
90. Vosylienė E. (2009) *Socioedukacinis darbas su vaiku*. Vilnius. Baltos lankos.
91. Žukauskienė, R. (1998). *Raidos psichologija*. Vilnius: margi raštai.
92. Žukauskienė, R. (1999). *Fizinė, verbalinė ir netiesioginė agresija: skirtumai tarp lyčių*. Psichologija.
93. Woititz, I. G. (1999). *Suaugę alkoholikų vaikai*. Kaunas: Dargenis.

Dalė Eidokaitienė

POSSIBILITIES TO DEVELOP SOCIAL SKILLS FOR CHILDREN IN SOCIAL RISK FAMILIES

The Master's degree Thesis

Summary

Social skills are skills which give the possibility to overcome difficulties and conflicts in life. According to Vosyliene (2009) social skills - it is ability in verbal and nonverbal way to interact with the people round in socially acceptable way. Education of social skills helps to start and keep relationships, in appropriate way to ask for a help, talk about feelings, protect own attitude, to solve conflict situations effectively, to resist negative factors.

The research problem and topicality let raise such problematic questions: *What social skills are relevant and most needful for children who are brought up in families with social risk? What possibilities to educate these skills using made up program? If the program of educating(self-educating) social skills will help to do it?*

Object: educating social skills for children who are brought up in social risk families using the program of educating social skills and its influence assessment.

Aim – to develop social skills in children who live in social risk families using the program of educating social skills and also to reveal the effect of this program.

The goal of survey:

1. By theoretical analysis to reveal micro and macro factors which influence development of social skills for children who live in social risk families.
2. By qualitative method to identify the necessity of social skills for children who live in social risk families and by the survey of practice to materialize the education program of social skills.
3. By content analysis method to reveal the program of educating social skills and its influence assessment.

In this work is given theoretical analysis of children who live in social risk families, micro and macro factors which influence the development of social skills.

By qualitative method was identified the need of social skills for children who are brought up in social risk families.

By the activity research was actualized the program of social skills.

Possibilities of educating social skills through the program of educating social skills were revealed by content analysis method.

22 research participants took part in qualitative research. In the program of educating social skills took part 12 children who live in social risk families. All children attend Caritas daily occupation centre.

In questioning of qualitative research took part 10 respondents- experts. These people were chosen because they were able to describe the best social skills of children who took part in research.

Main conclusions

By qualitative method (questioning of experts) was identified the need of some social skills for children who live in social risk families. It is: behaviour in the classroom, communication, understanding of feelings, self- knowledge, self-control and stress negotiation skills.

When was identified the topicality of social skills there was the program of social skills applied – activity research.

By content analysis method, children and experts' questioning there were revealed some failings and makings of the program for developing social skills. Such assessment categories of children were identified: “New games learnt, work, occupation and free time activities with friends”, “Developed main social skills: identification of temper and its control, verbal and non-verbal communication, feeling identification and its appropriate expression, gained knowledge about drugs, also knowledge necessary for friendship and skills for self-assessment”, “Positive assessment of program conduction, program conductor and material reward by program participants”, “Subjective critics by participants of the program concerned program participants, activity consideration and lack of activities outside”.

Experts confirmed the influence of the program of social skills assessing children's level repeatedly. The most varied, according the experts, are self-control skills, behaviour in the classroom, communication skills, less improvement - in self-knowledge, understanding feelings and overcoming stress.

Substantial words: social risk family, a kid who live in social risk family, social skills, social educator.

Gerbiamošios,

Šiuo tyrimu siekiama išsiaiškinti vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose, turimus socialinius įgūdžius.
Iš anksto dėkoju

Socialiniai įgūdžiai- tai verbalinis ir neverbalinis elgesys, kuris susijęs su savimi bei aplinkiniais žmonėmis.

Jūsų vardas _____

Jūsų profesija _____

Ugdytinio vardas _____

Apveskite atsakymą, kuris bus, Jūsų nuomone, tinkamiausias.

Socialinis įgūdis	Labai geri	Gerai	Vidutiniškai	Blogi	Labai blogi
Elgesys klasėje	1	2	3	4	5
Geba išklausyti;					
Geba paprašyti pagalbos					
Geba padėkoti;					
Geba laikytis nurodymų;					
Geba nereaguoti į pašalinius trikdžius.					
Geba būti dėmesingas					
Geba nuspręsti kuo užsiimti					
Bendravimo įgūdžiai	1	2	3	4	5
Geba pradėti pokalbį;					
Geba įsijunkti į bendrą veiklą					
Geba paprašyti ir pasiūlyti pagalbos.					
Geba išreikšti save verbaliniais ir neverbaliniais būdais					
Geba užmegzti ir palaikyti artimus ryšius su aplinkiniais					
Jausmų suvokimo įgūdžiai	1	2	3	4	5
Geba pažinti ir įvardinti jausmus;					
Geba įvardinti kito žmogaus jausmus;					
Geba įsijausti į kito žmogaus situaciją					
Geba suvaldyti pyktį					
Savęs pažinimo įgūdžiai	1	2	3	4	5
Geba save įvertinti					
Geba apibūdinti savo charakterį					
Geba įvertinti savo silpnybes					
Savikontrolės įgūdžiai	1	2	3	4	5
Geba paprašyti leidimo;					
Geba elgtis konstruktyviai kritinėse situacijose					
Geba spręsti problemas;					
Geba prisiimti elgesio pasekmes.					
Streso įveikimo įgūdžiai	1	2	3	4	5
Geba tinkamai reaguoti į nesėkmes					
Geba tinkamai reaguoti į nesėkmes					
Geba išreikšti nepasitenkinimą					
Geba atsipalaiduoti					
Geba apsispręsti;					
Geba pasakyti „NE“					

SUSIPAŽINIMAS

Eilės. nr.	Programa/ turinys
Pirmas užsiėmimas	<p>Tikslai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Artimiau susipažinti; • Sukurti jaukią aplinką; • Sumažinti vaikų įtampą tarp vaikų ir programos vedėjo; • Sukurti grupinę atmosferą; • Ugdyti bendravimo įgūdžius; • Skatinti toleranciją. <p>Užsiėmimai:</p> <p><i>Priemonės:</i> nėra</p> <p>Žaidimas skirtas susipažinti, atsipalaiduoti, sumažinti įtampą tarp vaikų ir vedėjo.</p> <p><i>Žaidimo eiga:</i> Visi sustoja ratu. Vedėjas parodo judesį eidamas į rato vidurį ir pasako savo vardą. Toliau vaikai pakartoja judesį bei vardą. Tuomet vietoj vedėjo prisistato kitas programos dalyvis, o visi kiti pakartoja. Žaidimas yra tęsiamas tol, kol visi dalyviai prisistato.</p> <p><i>Priemonės:</i> popierius, pieštukai, muzikos grotuvas, muzikos įrašai.</p> <p>Žaidimai skirti ugdyti bendravimo įgūdžius, sumažinti įtampą, bei skatinti toleranciją tarp grupės narių.</p> <p><i>Žaidimo eiga:</i> Kiekvienam vaikui duodamas popieriaus lapas, užsirašomas vardas ir pradedama piešti pradėjus groti muzikai. Po dviejų minučių muzika sustabdoma ir piešinys perleidžiamas šalia sėdinčiam vaikui ratu. Tuomet vėl paleidžiama muzika ir vaikai piešia draugo pradėtą piešinį. Po vienos minutės muzika išjungžiama ir taip tęsiamas žaidimas, kol piešiniai pasiekia tą vaiką, kuris jį pradėjo. Po to nariai sudeda piešinius ant stalo ir pasako ką pradėjo piešti ir koks piešinys grižo atgal.</p> <p><i>Žaidimo eiga:</i> Pradėti piešti tam tikra tema, arba nupiešti liniją, formą, dėmę ir pradėti pasakoti istoriją apie ją. Kitas žmogus tęsia istoriją bei pildo piešinį ir taip toliau. Galima pradėti: „Seniai seniai gyveno didelis taškas. Vieną vakarą...“ kitas gali pratęsti: „Vieną dieną atėjo pieštukas ir paklausė didelio taško, ar norėtų su juo pažaisiti?“ ir taip toliau.</p> <p>Po žaidimo kiekvienas grupės narys pristato savo pasakos veikėją, bei jo veiklą. Pasakoma kaip jautėsi jo nupiešta figūra tolimesniame pasakojime.</p>

KOMANDOS FORMAVIMAS

Eilės. nr.	Programa/ turinys
Antrasis užsiėmimas	<p>Tikslai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Parodyti bendradarbiavimo svarbą; • Suteikti galimybę pajusti, kas yra komanda. <p>Užsiėmimai:</p> <p><i>Reikalingos priemonės:</i> lengva 2 metrų lazdelė.</p> <p><i>Pratimo eiga:</i> pateikiama instrukcija: „Dabar visi vienos rankos rodomuoju pirštu kelsime nuo grindų šią lazdelę. Tam, kad užduotį atlikti reikia dirbti sutartinai, pajusti vieniems kitus. Po pratimo vykdomas aptarimas, kaip vaikai jautėsi, kas buvo sunkiausia, kokie susitarimai padėjo įvykdyti užduotį.</p> <p>„Gyvasis orkestras“</p> <p><i>Žaidimo eiga:</i> dalyviai sustoja greta vienas kito. Pirmasis, drąsiausias pradeda mušti savo ritmą ir žengia į priekį. Ritmui sukurti gali būti naudojami patys įvairiausi įrankiai, pirštų pagalba, kojomis ir pan.). toliau prisijungia dar vienas vaikas, kuris žengia žingsnį į priekį ir nesustodamas „groja“ savo sugalvotą ritmą, kuris turi būti pritaikytas prie pirmojo vaiko ritmo. Toliau prisijungia ir visi kiti vaikai, taip sukurdami bendrą ritminį derinį.</p>

TOLERANCIJOS IR TARPUSAVIO PAGALBOS UGDYMAS

Eilės. nr.	Programa/ turinys
Trečiasis užsiėmimas	<p>Tikslai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Artimiau susipažinti; • Skatinti toleranciją; • Padėti vaikams suprasti savo ir kitų poreikius; • Ugdyti klausymosi, bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius. • Ugdyti analizės, savipagalbos ir tarpusavio pagalbos įgūdžius. <p>Užsiėmimai:</p> <p>„Moneta“</p> <p><i>Žaidimo eiga.</i> Vadovas pirmais antrais išskaičiuoja grupės narius. Tokiu būdu vaikai paskirstomi į dvi grupes. Viena iš grupių susėda prie stalo ir vadovas jiems paduoda monetą. Monetą žaidėjai perduoda vienas kitam po stalu taip, kad kita grupė jų negalėtų matyti. Kai žaidimo vedėjas pasako- „rankas aukštyn“, visa grupė pakelia rankas į viršų suspaudę kumščius, kai pasako „rankas ant stalo“ visa grupė padeda rankas ant stalo ištiestais delnais žemyn. Kita grupė spėja kieno delne moneta. Tam jie turi tris bandymus. Neatspėjus, monetą turėjusi grupė gauna plusą, atspėjus- plusą pelno spėjusi grupelė. Grupės apsieičia vaidmenimis, kartojama tris kartus. Vadovas paskelbia nugalėtojus- daugiausiai plusų</p>

	<p>surinkusią grupę.</p> <p>Po žaidimo užduodami šie klausimai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kuo vadovaujantis buvo bandoma spėlioti? • Kas buvo sunkiau, spėti ar slėpti? • Kaip sekėsi tartis komandoje ieškant monetos? <p>„Laimės forma“</p> <p><i>Priemonės:</i> popierius, rašymo priemonė.</p> <p><i>Užsiėmimų eiga:</i></p> <p>Vaikų prašoma papasakoti, kas yra laimė.</p> <p>Vaikai piešia laimingą žmogų. Po piešimo kiekvienas pristato savo piešinį ir pasako kas jis toks bei, kodėl jis yra laimingas.</p> <p>Vaikų prašoma parašyti kokias žino emocijas, nes laimė yra viena iš emocijų.</p> <p>Vaikams yra išvardijamos emocijos (laimė, meilė, liūdesys, baimė ir kt.). Vaikai pasiskirsto į tris grupes ir vaidina vieną iš emocijų, o likę grupės nariai turi atspėti, kokia tai emocija.</p>
--	---

TOLERANCIJOS IR DRAUGYSTĖS UGDYMAS

Eilės. nr.	Programa/ turinys
Ketvirtasis užsiėmimas	<p>Tikslai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ugdyti toleranciją vieni kitiems; • Skatinti savęs pažinimą; • Ugdyti draugystę; • Skatinti bendravimą ir bendradarbiavimą. <p>Užsiėmimai:</p> <p>„Aš mėgstu...“</p> <p><i>Priemonės:</i> popierius, rašymo priemonės.</p> <p><i>Užsiėmimo eiga:</i></p> <p>Kiekvienas dalyvis nupiešia ar pavaizduoja savo pomėgius. Po šio užsiėmimo vaikai aptaria savo ir palygina mėgstamiausius užsiėmimus vieni kitų, mergaičių ir berniukų ir t.t.</p> <p><i>Žaidimas „Sprogimas“</i></p> <p>Žaidimas skirtas parodyti vaikams, kad grupėje gali būti skirtingų žmonių, turinčių skirtingų gabumų, bet tik visi kartu gali įveikti sunkumus.</p> <p><i>Priemonės:</i> popieriaus lapeliai, kuriuose aprašyti sužeidimai, raiščiai akims užrišti.</p> <p><i>Žaidimo eiga:</i> vaikams pasakoma, kad jie yra sprogimo aukos ir jie turi būti nugabenti į gydymo įstaigą (tam numatytą vietą).</p> <p>Kiekvienam grupės nariui duodamas lapelis, kuriame užrašytas jo sužeidimas. Jis tuoj pat turi vaizduoti tai, kas lapelyje parašyta, pvz. akylajam užrišamos akys, netekęs kojų negali pajudėti, nebylys nebegali kalbėti, netekęs sąmonės – atsigula.</p> <p><i>Žaidimas „Draugystės voratinklis“</i></p> <p>Žaidimo tikslas:</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Atsipalaiduoti; • Sustiprinti draugystę tarp grupės narių. <p><i>Reikalingos priemonės:</i> Skirtingų spalvų siūlų kamuoliukai.</p> <p><i>Žaidimo eiga:</i></p> <p>Grupės nariai padalijami į tris grupes. Kiekviena grupelė susėda ratu ir gauna po siūlų kamuoliuką.</p> <p>Vadovas pasako temą (pvz. „Mano draugas“, „Didžiausias nuotykis su draugu“ ir t.t.), kuria grupės nariai turi tarpusavyje kalbėtis. Pagrindinė kalbėjimosi taisyklė- kalbėti gali tik tas, kurio rankose yra siūlų kamuoliukas. Grupės narys turintis kamuoliuką, kalba nurodyta tema, tada meta kamuoliuką kitam grupės nariui, tačiau siūlo galą laiko savo rankose. Taip daro ir kiti- kalba tam tikrą laiką, tada meta siūlų kamuoliuką kitam nariui, bet laiko siūlą užsivyniojęs ant piršto. Pagrindinė taisyklė yra ta, kad negalima kalbėti, jei siūlų kamuoliukas yra kito nario rankose.</p> <p>Po tam tikro laiko vadovas sustabdo žaidimą ir paskatina grupės narius atkreipti dėmesį į tai, kaip atrodo tinklas susidaręs iš siūlų, kaip tankiai grupė „sumetė“ siūlą, ar visi turėjo galimybę pasisakyti. Kuo dažniau visi bendravo, tuo siūlų voratinklis tankesnis, o tai reiškia, kad grupės nariai elgėsi draugiškai ir leido vienas kitam pasisakyti.</p>
--	---

NEVERBALINIS BENDRAVIMAS

Eilės. nr.	Programa/ turinys
Penktasis užsiėmimas	<p>Tikslai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Atskleisti vaikams neverbalinės komunikacijos ypatumus; • Mokinti suprasti kitą asmenį naudojant vien tik neverbalinę kalbą; • Parodyti vaikams, kas gali trukdyti, o kas gali padėti sėkmingai bendrauti; • Ugdyti komandinio darbo įgūdžius. <p>Užsiėmimai:</p> <p><i>„Telegrafas“</i></p> <p><i>Užsiėmimo eiga:</i></p> <p>Grupės nariai stovi išsiričiau vienas paskui kitą. Stovinčiam gale vaikui vadovas tyliai pasako žodį (pvz. „saulė“, „namas“, „žuvis“ ir t.t.). vaikas stovintis galia „nupiešia“ išgirstą žodį pirštu priešais stovinčiam vaikui ant nugaros. Tas kuriam yra nupiešiama piešinys turi mintyse atspėti, kas tai yra ir perpiešti tai ant priešais jį stovinčio grupės nario nugaros. Paskutinis grupės narys garsiai pasako kaip jis suprato, ką jam nupiešė ant nugaros.</p> <p><i>„Tylusis darbelis“</i></p> <p><i>Žaidimo priemonės:</i> žurnalai, popierius, spalvotas popierius, vienkartiniai indai, trijų rūšių paveikslėlių su gėlytėmis, saulytėmis, žvaigždutėmis, klijai, žirklys (priemonių reikia po tris vienodus komplektus).</p> <p><i>Žaidimo eiga:</i> grupė yra padalinama į tris mažesnes grupes. Kiekvienam grupės nariui</p>

	<p>duodama traukti vieną lapelį su paveikslėliu.</p> <p>Kai išdalinamos priemonės vadovas pasako temą, pvz. „Mano gražiausia diena kaime“.</p> <p>Nekalbėdami grupės nariai turi pavaizduoti vadovo paskelbtą temą popieriaus lape, panaudojant turimas priemones.</p> <p>Po to kai darbeliai yra baigti, kiekviena grupelė pristato savo padarytus darbus, bei aptaria bendro darbo išpūdžius.</p> <p><i>„Pakalbėkime“</i></p> <p><i>Užsiėmimo priemonės:</i> didelis popieriaus lapas, rašymo priemonė, maži lapeliai užduotims, keletas laikraščių ar žurnalų.</p> <p><i>Užsiėmimo eiga:</i></p> <p>Grupės nariai susėda ratu. Vadovas paprašo sudaryti poras ir atsisukti vienas į kitą.</p> <p>Pirmiausiai vienas iš poros narių traukia lapelį, kuriame yra viena iš nuorodų:</p> <p>- „Sukinėtis į šalis“</p> <p>- „Nuolat kartoti ką sakei?“</p> <p>- „Apžiūrinėti savo batus“</p> <p>- „Skaityti laikraštį“ ir t.t.</p> <p>Kitam poros nariui vadovas pasiūlo temą, kuria jis turi kalbėti:</p> <p>- „Geriausia vasara“</p> <p>- „Mano augintinis“</p> <p>- „Mano mokykla“ ir t.t.</p> <p>Jei reikia vadovas kalbančiajam nurodo keletą temų, jei mato, kad pasirinkta tema vaikas greitai baigia kalbėti. Poros bendrauja apie 3 minutes. Po to vaikai apsikeičia vaidmenimis ir duodamas traukti naujas lapelis.</p> <p>Po užduotie kiekviena pora pristato savo užduotį ir pasakoja kaip sekėsi bendrauti..</p> <p>Po aptarimo vadovas nurodo, kad dabar bandysime suprasti kaip svarbu parodyti, jog mes pašnekovo klausomės ir jį girdime. Vadovas akcentuoja, kad labai svarbu yra ne tik parodyti dėmesį, pasakant tam tikrus žodžius, bet ir laiku juos panaudoti, sakyti juos nuoširdžiai, įsijaučiant į situaciją.</p> <p>Tada grupės vadovas vėl paprašo vaikus atsisukti vienas į kitą. Vienas poros narys kalba, kitas klausosi. Vadovas pasiūlo temą, kuria turi kalbėti kalbantysis. Klausantysis gauna lapelį su užrašytais teiginiais, kurie turi padėti išreikšti dėmesį kalbančiajam:</p> <p>- „Taip, tu visiškai teisus“</p> <p>- „Aš suprantu“</p> <p>- „Iš tiesų, tikrai taip“</p> <p>- „Labai įdomu“</p> <p>- „Žinoma“.</p> <p>Poros vėl bendrauja apie tris minutes. Po šio laiko vaikai apsikeičia vaidmenimis.</p> <p>Po pokalbių vadovas paprašo pasidalinti mintimis ir jausmais apie tai, kaip sekėsi atlikti užduotį, kaip jie jautėsi pratimo metu</p>
--	--

SAVĖS PAŽINIMAS

Eilės. nr.	Programa/ turinys
Šeštasis užsiėmimas	<p>Tikslas: savės pažinimas ir vertinimas</p> <p>Užsiėmimai:</p> <p><i>„Mano privalumai ir trūkumai“</i></p> <p><i>Reikalingos priemonės:</i> popieriaus lapas ir rašikliai.</p> <p><i>Pratimo eiga:</i> vadovas grupės nariams išdalina po popieriaus lapą ir po rašiklį.</p> <p>Dalyvių paprašoma lapo popieriaus lapą padalinti į dvi dalis. Vienoje lapo pusėje parašyti 5 savo stipriąsias puses, privalumus, darbus kuriuos patinka grupės nariams patinka daryti, tai ką geriausiai geba daryti, o kitoje pusėje užrašyti 5 savo silpnąsias vietas, t. y. savybės, kurios jiems nepatinka, tai ko dalyvis nemoka, ydas, kurių norėtų atsisakyti.</p> <p>Grupės vadovas parodo pavyzdį, pvz. patinka: kantrybė, bendravimas, grojimas su akordeonu. Nepatinka: tingėjimas, skubėjimas, prastas matematikos uždavinių sprendimas...</p> <p>Kai dalyviai atlieka užduotį, vadovas paprašo, jų perskaityti, ką parašė. Tada su visais aptaria: kokias savybes buvo lengviau surasti, silpnąsias ar stipriąsias?</p> <p>Kaip galima pašalinti savo silpnąsias puses? Ar lengva išlaikyti savo stipriąsias puses?</p> <p>Tada vadovas paprašo sujunkti savo silpnąsias ir stipriąsias puses, t. y. man nepatinka mano tingėjimas, tačiau turiu pakankamai kantrybės, kad išmokau groti akordeonu.</p> <p>Po šios užduoties buvo aptariama: Ar sunku buvo sujunkti savybes? Ar privalumai gali kompensuoti trūkumus?</p> <p>Po užsiėmimo vadovas pabrėžia, kad nėra asmenybės bruožų „gerų“ ar „blogų“, nes jos tiesiog yra ir mes jomis naudojames skirtinguose gyvenimo etapuose. O tai, kad nepatinka, galima prisiminti kiekvienoje gyvenimo situacijoje ir bandyti ją pakeisti savybe, kuri priimtina.</p> <p><i>„Koliažas“</i></p> <p><i>Reikalingos priemonės:</i> įvairus popierius (atvirukai, laikraščiai, tapetai...), įvairios medžiagų skiautės, švelnūs daiktai (plunksnos, vata), šiurkštūs daiktai (kempinės, švitrinis popierius), kitos priemonės (maišeliai, sagos, siūlai), žirkklės, klėjai.</p> <p><i>Užsiėmimo eiga:</i> pagaminti matomą ir juntamą portretą žmogaus, kurį puikiai pažįstate.</p> <p>Pasirinkti reikia tokias priemones, kurios atitiktų tą žmogų, ne tik matant, bet ir palietus. Portretas turėtų atspindėti kaip jaučiatės darydami šį darbą, nes pasirinkus švelnias priemones, jis bus švelnus, malonus liesti, suteiks džiaugsmą, o pasirinkus šiurkščias priemones, portretas taps liūdnas, nemalonus liesti. Tai turėtų atspindėti jūsų santykius ir jausmus su tuo žmogumi.</p> <p>Po darbo atlikimo vaikai turi sugalvoti portreto pavadinimą. Po to darbelius sudėti taip, kad vaikai galėtų juos apžiūrėti ir paliesti. Šis užsiėmimas išlaisvina vaizduotę, leidžia išreikšti ir papasakoti apie save.</p>

SAVIRAIŠKA

Eilės. nr.	Programa/ turinys
Septintasis užsiėmimas	<p>Tikslas: skatinti vaikų saviraišką</p> <p>Užsiėmimai:</p> <p>„Moliukas“</p> <p><i>Priemonės:</i> molis, vanduo, įvairūs instrumentai, plastikiniai padėklai.</p> <p><i>Užsiėmimo eiga:</i></p> <p>Vaikai lipdo tai, ką nori, po penkių minučių reikia darbelį persiųsti draugui iš dešinės. Tada jis darbelį tobulina, daro naujas detales. Po trijų minučių darbeliai siunčiami toliau. Žaidimas tęsiamas tol, kol darbeliai pasiekia tą vaiką, kuris jį pradėjo.</p>

JAUSMŲ ATPAŽINIMAS

Eilės. nr.	Programa/ turinys
Aštuntasis užsiėmimas	<p>Tikslai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ugdyti gebėjimą atpažinti tiek savo, tiek ir kito žmogaus jausmus. • Ugdyti gebėjimą įvardinti jausmus. <p>Užsiėmimai:</p> <p>„Jausmų stiprumas“</p> <p><i>Reikalingos priemonės:</i> kortelės su pipiro, vyšnios, obuolio ir arbūzo atvaizdais.</p> <p><i>Diskusijos eiga:</i> vaikams sakoma: „Mūsų jausmai gali būti įvairaus stiprumo. Jie gali būti labai silpni – tokie kaip pipiras (demonstruojama kortelė su pipiru), silpni – tokie kaip vyšnia, (parodoma kortelė su vyšnios atvaizdu), gali būti stiprūs ir dideli kaip obuolys (demonstruojama kortelė su obuolio atvaizdu), o kartais dideli ir stiprūs – kaip arbūzas (parodoma kortelė su arbūzo atvaizdu).</p> <p>„Kiškio nuotaikos“</p> <p><i>Priemonės:</i> trys stiklinės su vandeniu, sauja blizgučių ir saujelė žemių.</p> <p><i>Pratimo eiga:</i> pasakojama istorija:</p> <p>Viename nuostabiame miške, kur augo daug didelių medžių, miško laukymų ir linksmų upelių, gyvena kiškis. Tas kiškis ypatingas, nes jis moka galvoti, labai mėgsta mokytis ir žino visų medžių, gėlių pavadinimus, pažįsta spalvas. Įdomiausias dalykas – kiškio mintys. Kartais jos būna linksmos ir greitos, kaip fejerverkas, tada kiškiui viskas atrodo gražu ir miela. Tuomet jam, atrodo, kad jis- pats nuostabiausias, geriausias ir gudriausias visame miške. Taigi, jis yra geros nuotaikos ir nori, kad tokia būseną tęstųsi kuo ilgiau. (paimama stiklinė su vandeniu, įberiama blizgučių ir pamaišoma).</p> <p>Bet mintys ne visada tokios. Kartais jos ramios, kaip ežero vanduo ir labai šviesios kaip giedras vasaros dangus. Tada jam labai gera, jis pasitiki savimi, jo mintys ramios ir aiškios (parodoma stiklinė su vandeniu).</p>

	<p>O kartais kiškis jaučiasi blogai. Tada jis galvoja apie kažką nemalonaus, negero. Jo mintys tada būna panašios į purviną balą, jos tamsios ir baisios. Kiškis tokias mintis vadina bjauriomis. Kai jį užplūsta tokia nuotaika, jis jaučiasi nelaimingas, ir jam norisi, kad tokia nuotaika kuo greičiau praeitų (paimama stiklinė su vandeniu, įberiama žemių ir pamaišoma). Tada kiškiui labai norisi su kuo nors pasikalbėti, bet jis nedrįsta pats prieiti, nes bijo kitus užkrėsti savo bloga nuotaika. Be to, kiškis nežino, ar jis kam nors rūpi ir yra įdomus...</p>
--	--

PYKČIO VALDYMAS

Eilės. nr.	Programa/ turinys
Devintasis užsiėmimas	<p>Tikslai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mokinti vaikus suvaldyti pyktį; • Mokinti vaikus nesielgti impulsyviai, kai yra supykę. <p>Užsiėmimai:</p> <p>„Pykčio laiptai“</p> <p><i>Žaidimo eiga:</i> perskaitoma istorija:</p> <p>„Pasidarė meškiukas pavėsinę iš kopūsto lapo. Atsigulė po juo ir užmigo. Pro šalį bėgo kiškis, pamatė kopūsto lapą ir labai tuo apsidžiaugė. Jis nematė, kad po lapu miega meškutis ir ėmė graužti sultingą lapą. Pabudo meškiukas ir mato- kiškis jo pavėsinės stogą baigia sugraužti...“</p> <p>Atsistojo meškiukas, penkis kartus lėtai lėtai įkvėpė ir iškvėpė, suskaičiavo iki dešimties ir pasakė: „Aš labai pykstu, kad tu sugraužei mano pavėsinės stogą“. Kiškis atsiprašė meškiuko, atnešė jam naują kopūsto lapą, ir liko meškiukas su kiškiu labai geri draugai“.</p> <p>Grupei įvardijami 4 pykčio suvaldymo laiptai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Giliai ir lėtai penkis kartus įkvėpti ir iškvėpti. • Suskaičiuoti iki dešimties. • Tinkamai pasakyti, kad pykstu. • Atsivalaiduoti arba nueiti šalin. <p>Sekančiame etape vaikams išdalinami popieriaus lapai, su tokiais užrašais:</p> <p>Pabudo meškiukas ir mato – kiškis jo pavėsinės stogą baigia sugraužti...“</p> <p>Atsistojo meškiukas ir penkis kartus lėtai įkvėpė, po to suskaičiavo iki dešimties...“</p> <p>Meškiukas pasakė: „aš labai pykstu, kad tu sugraužei mano pavėsinės stogą...“</p> <p>Ir liko meškiukas su kiškiu labai gerais draugais...“</p> <p>Ant kiekvieno lapo reikia nupiešti po piešinuką, tada iš šių lapų suklijuosime knygutę, kuria galėsite pasinaudoti, kai būsite supykę- knygutė padės prisiminti pykčio valdymo laiptus.</p>

PYKČIO VALDYMAS 2

Eilės. nr.	Programa/ turinys
Dešimtas užsiėmimas	<p>Tikslas: Mokinti vaikus išvengti pykčio ir nuoskaudų, kylančių bendraujant su aplinkiniais.</p> <p>Užsiėmimai: „Garo nuleidimas“</p> <p><i>Žaidimo eiga:</i> visi susėda ratu. Kiekvienas iš dalyvių gali pasakyti likusiems, kas jam trukdo ar ant ko jis pyksta. Kreiptis reikia į konkretų asmenį. Pvz. „Jonai, man nepatinka, kai tu sakai, kad aš nemoku žaisti“. Nereikia teisintis, kai kiti sako kažką nemalonaus, reikia paprasčiausiai atidžiai išklausti, nes kiekvienas sulauks savo eilės „nuleisti garą“. Jei kuris nors iš dalyvių nieko nenori pasakyti kitiems, reikia sakyti: „Man nereikia nuleisti garo“.</p> <p>Po šio žaidimo reikia leisti vaikams pasikalbėti. Po to skiriamas laikas pagalvoti, ką vaikai mato negero konkrečiame asmenyje. Vėliau pasiūloma diskusija, kaip galima pakeisti tai, kas trukdo kitiems.</p>

DRAUGYSTĖ

Eilės. nr.	Programa/ turinys
Vienuoliktas užsiėmimas	<p>Tikslas: padėti grupės nariams suprasti ko reikia, kad palaikytume draugiškus santykius ir kaip išsaugoti draugystę.</p> <p>Užsiėmimai: „Spalvos“</p> <p><i>Reikalingos priemonės:</i> mėlynos, geltonos ir žalios spalvos lipnūs lapeliai (po 6 vnt.).</p> <p><i>Užsiėmimo eiga:</i> Grupės vadovas slapta kiekvienam vaikui ant nugaros užlipina mėlynos, geltonos ar žalios spalvos lapelį. Vaikas neturi matyti, kokios spalvos lapelis jam ant nugaros. Užduotis- surasti savo spalvos grupelę. Kalbėti negalima, bendrauti galima tik gestais. Laimi ta grupelė, kurios nariai pirmi rado vienas kitą.</p> <p>„Nerašytos draugystės taisyklės“</p> <p><i>Reikalingos priemonės:</i> A3 formato popieriaus lapas, kuriame išspausdintos „Nerašytos draugystės taisyklės“, spalvoti rašikliai, A4 formato lapai, maži popieriaus lapeliai ir rašikliai (kiekvienam grupės nariui).</p> <p><i>Žaidimo eiga:</i> grupelėms (iš pirmojo žaidimo) išdalinami rašymo priemonės ir lapai su „Nerašytomis draugystės taisyklėmis“. Kiekviena grupė pasitaria ir jai duotame lape, atitinkamais simboliais pažymi taisykles, kurios:</p> <p>Svarbios bet kokiems santykiams (simbolis ☺).</p> <p>Svarbios bet kokiai draugystei/ maloniam bendravimui (simbolis ☺).</p> <p>Būtinios ypač artimam draugystei, bičiulystei (simbolis ♥).</p>

	Kai grupelės atlieka užduotį, vienas atstovas iš grupelės prieina prie didelio lapo popieriaus su „Nerašytomis draugystės taisyklėmis“ ir simboliais prie kiekvieno teiginio pažymi grupelės sprendimus. Tada grupelė pakomentuoja savo sprendimą. Tuomet tą patį daro kitos grupelės.
--	--

ATSIPALDAVIMAS

Eilės. nr.	Programa/ turinys
Dvyliktas užsiėmimas	<p>Tikslai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Atsipalaidavimas; • Programos metu sukurtų taisyklių prisiminimas; • Paskatinimas. <p>Užsiėmimai:</p> <p>Buvo žaidžiami vaikų siūlomi žaidimai.</p>

Vaikų užsiėmimo vertinimo anketa

Vardas: _____

Kokius gebėjimus ugdo ši programa?

Šiandien išmokau, sužinojau...	
-----------------------------------	--

Ką siūlyčiau pakeisti programoje?

Programą siūlyčiau papildyti...	
Programoje siūlyčiau atsisakyti...	

Kaip jautiesi šioje aplinkoje? Ar tau įdomu čia bendrauti, dirbti, žaisti?

Kaip vertini programą?

Man patinka nes...	
Man nepatinka nes...	

Pastabos: _____

Gerbiamošios,

Šiuo tyrimu siekiama išsiaiškinti vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose, turimus socialinius įgūdžius.
Iš anksto dėkoju

Socialiniai įgūdžiai- tai verbalinis ir neverbalinis elgesys, kuris susijęs su savimi bei aplinkiniais žmonėmis.

Jūsų vardas _____

Jūsų profesija _____

Ugdytinio vardas _____

Apveskite atsakymą, kuris bus, Jūsų nuomone, tinkamiausias.

Socialinis įgūdis	Labai geri	Gerai	Vidutiniškai	Blogai	Labai blogai
Elgesys klasėje	1	2	3	4	5
Geba išklausyti;					
Geba paprašyti pagalbos					
Geba padėkoti;					
Geba laikytis nurodymų;					
Geba nereaguoti į pašalinius trikdžius.					
Geba būti dėmesingas					
Geba nuspręsti kuo užsiimti					
Bendravimo įgūdžiai	1	2	3	4	5
Geba pradėti pokalbį;					
Geba įsijunkti į bendrą veiklą					
Geba paprašyti ir pasiūlyti pagalbos.					
Geba išreikšti save verbaliniais ir neverbaliniais būdais					
Geba užmegzti ir palaikyti artimus ryšius su aplinkiniais					
Jausmų suvokimo įgūdžiai	1	2	3	4	5
Geba pažinti ir įvardinti jausmus;					
Geba įvardinti kito žmogaus jausmus;					
Geba įsijausti į kito žmogaus situaciją					
Geba suvaldyti pyktį					
Savęs pažinimo įgūdžiai	1	2	3	4	5
Geba save įvertinti					
Geba apibūdinti savo charakterį					
Geba įvertinti savo silpnybes					
Savikontrolės įgūdžiai	1	2	3	4	5
Geba paprašyti leidimo;					
Geba elgtis konstruktyviai kritinėse situacijose					
Geba spręsti problemas;					
Geba prisiimti elgesio pasekmes.					
Streso įveikimo įgūdžiai	1	2	3	4	5
Geba tinkamai reaguoti į nesėkmes					
Geba tinkamai reaguoti į nesėkmes					
Geba išreikšti nepasitenkinimą					
Geba atsipalaiduoti					
Geba apsispręsti;					
Geba pasakyti „NE“					